

Z P R Á V Y

JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ PŘI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMII VĚD

Adresa: Jednota klasických filologů, Praha 2, Lazarská 8

OBSAH — CONSPECTUS FASCICULI

Plato subridens (<i>J. Frel</i>)	1
Afrodité anadyomené — Un torse d'Afrodité anadyoméné (<i>J. Frel</i>) . .	4
Suetonius a Tacitus o některých okolnostech Galbovy smrti — Suetonius und Tacitus über die Todesumstände Galbas (<i>B. Mouchová</i>) . .	5
Několik poznámek k latinskému a českému textu traktátu Bohuslava Hasištejnského o správě státu — Aliquot annotationes ad Bohuslai Hassensteinii opusculum, quod est de republica, eiusque versionem Bohemicam pertinentes (<i>D. Martinková</i>)	9
Souborná vydání exulantských spisů Samuela Martinia z Dražova — De duobus voluminibus operum M. Samuelis Martinii a Dražov (<i>J. Martínek</i>)	15
Spiridon Zambelios, Lásky žel (<i>přeložil — vertit L. Hoch</i>)	24
Antika v našem literárním dnešku (<i>R. Hošek</i>)	25
Diskuse a polemiky — Discussiones: K problematice formací v antice — Zur Problematik der sozial-ökonomischen Formationen in der Antike (<i>J. Janda</i>)	35
Veruda 1965 (<i>J. Burian</i>)	41
Ze života zahraničních vědeckých společností — Societates philologorum extraneae: Mezinárodní konference klasických studií v Budapešti (<i>-vv-</i>)	43
Kolokvium o klasických studiích ve vyučování (<i>L. Vidman</i>)	44
Zpráva o celostátní instruktáži učitelů latiny (<i>L. Drastíková</i>)	48
Z nové literatury — De novis libris iudicia: Nová vysokoškolská učebnice latinčiny (<i>E. Šimovičová</i>); Nad novou učebnicí latiny (<i>Věra Fafková</i>); W. Jens, Odysseova závěť (<i>E. Stehlíková</i>)	50
500 let Academie Istropolitany (<i>-dm-</i>)	56

Plato subridens

DM FRANCISCO NOVOTNÝ
DE PLATONE OPTIME MERITO

...non quia intercedendum putem imaginibus quae marmore aut aere finguntur, sed, ut vultus hominum, ita simulacra vultus imbecilla ac mortalia sunt, forma mentis aeterna, quam tenere ac exprimere non per alienam materiam et artem, sed tuis ipse moribus possis.

Tac. Agr. 46

Multi iam et praeclari viri imagines maximi Socratis discipuli tractaverunt, saepe nova monumenta ad effigiem illam melius cognoscendam afferentes¹). Nuperrime feminae duae doctissimae hac de re scripserunt: Gisela Richter, quae monumenta omnia recensuit, etiam spuria ac dubia proferens²), nec non Helga von Heintze, quae caput ex alabastro sculptum e collectione privata in lucem protulit³).

Omnes effigies vultus Platonis, quae ad nos pervenerunt, referendae sunt ad unum ut ita dicamus archetypum - signum - opus Silanionis, quod Mithridates Perses, Platonis discipulus, in Academia Atheniensi vivo etiamtum magistro posuit et dedicavit⁴); sed omnia exempla sculpta sunt multo post, aetate imperatoria, cum moris erat villas, bibliothecas, hortos, locos publicos huiusmodi Graecorum inlustrius imaginibus ornare; sic Ciceroni effigiem Platonis in suo Tusculo fuisse ex ipso scimus⁵). Exempla singula variis saeculis orta invicem differunt - unusquisque sculptor in arte Silanionis imitanda tempus suum prae se fert, id quod manifestum

fit imprimis in exemplaribus posterioribus, de quibus facile dixeris hoc modo Platonem a Plotino intellectum esse. Nihilo minus et vultus et persona eadem semper sunt; divinum idearum flatum vel aciem ingenii ut pro Dialogorum auctore frustra quaesiveris; est vultus senis difficilis, cuius digestio a doctrinae studiis corrupta est⁶). Haec imago inventa Platonicos laetitia nequaquam affecit⁷).

Plato novus maius gaudium amantibus suis fortasse afferet. Inveni autem eum in castello regum Francogalliae Fontainebleau in aedicula, quae superiorem frontem in hortum Dianae spectantem ornat⁸). Caput Platonis e marmore sine granis factum impositum est ope disci novae protomae velatae, magnitudinis humana specie amplioris. Deest nasus, helices abrupti, superficies detrita, nuper purgata. Forma Platonis certa est, sicut amicissime comprobavit Petrus Devambez, magister meus dilectissimus: rugae in fronte, in radice nasi, secundum barbam labri superioris; idem fere valet de capillis, barba, facie. Sed ex ore aliud quoddam elucet: labris semiapertis significatur risus lenis, qui benignam philosophi faciem ad maiestatem divinam extollit⁹). Ratio sculpendi ad aetatem Hadriani imperatoris referenda esse videtur¹⁰), sed origo monumenti ignota est. Non restat nisi ut expectemus, dum caput de muro depositum omnibus, sicut meretur, accessu facile fiat. Haec interim hactenus¹¹).

Liceat mihi aliam etiam quaestionem summis tantum digitis attingere. Utraque femina docta nonnulla monumenta ad Platonem referenda esse negat¹²), vix recte. Argumento est nobis vel maximo parvus herma bifrons Musei nationalis Athenis¹³), cuius unum caput Richter Platonis esse negat. Forma valde detrita revera impedimur, ut sine ulla dubitatione caput Platoni attribuamus, sed caput alterum, secundum Gisela m R i c h t e r hominis ignoti, neminem alium nisi Xenophontem repraesentat. Itaque quod solum e coniectura ortum est, nempe de Platonis vultu agi, hoc modo certum fit; quem enim alium sculptor aetatis Romanae cum Xenophonte coniungere ausit?¹⁴)

J. FREL

N O T A E

¹⁾ Apud Bohemos hac de re Gabriel Hejzlar disseruit (*Listy filol.*, 1941, 136sq), postquam Robertus Boehringer corpus Platonis imaginum optime ediderat (*Platon, Bildnisse und Nachweise* 1935); T. Dohrn fragmentum olim in Andronici horologio Athenis prostrans publici iuris fecit (*AM* 1937/38, 163sq), G. Lippold aliud exemplum in museo Vaticano recognovit (Gall. geogr. 22, *Kat.* III, 2, 1956, 462sq), J. Charbonneaux parvum hermam bifrontem edidit (*AJA* 1962, 269sq; Platonem et Zenonem inesse Héron de Villefosse olim suspicatus erat- *JdI* 1907, *Anz* 372, nr. 14); nos vero tria exemplaria memoriae tradidimus (*Zprávy Jednoty klasických filologů* 4, 1962, 69sq; *ib.* 5, 1963, 152): unum Athenis repertum (*BCH* 1961, tab. 21), alterum in insula Thaso effossum et a Ioanne Marcadé restitutum (quod amicus noster J. Deshayes in lucem protulit- *BCH* 1952, 271, fig. 67, Platonis vultum etiam J. Charbonneaux recognovit), tertium e collectione Karapanos, in Museo nationali Athenis; E. Berger imaginem phototypicam capitis e collectione Käppeli attulit (*Kunst der Antike* 1963, nr. A 10).

²⁾ *The Portraits of the Greeks*, vol. II, 1965.

³⁾ *RM* 1964, 81sq.

⁴⁾ Diog. Laert. III 25.

⁵⁾ *Brut.* VI 24.

⁶⁾ cf. Ch. Baudelaire, *Les fleurs du mal*, Lesbos: „Laisse du vieux Platon se froncer l'oeil austère.“

⁷⁾ cf. e.g. U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Platon* I, 703; cf. etiam F. Novotný, *O Platonovi* I, 294sq.

⁸⁾ In ceteris aediculis cernuntur plerumque protomae temporis nostri, quarum autem tribus capita antiqua imposita sunt, et quidem Diomedis et Commodi imperatoris et Sophoclis III nuncupati. Aliis quoque locis in Fontainebleau marmora vetera asservantur, e. g. protome Iuliae Domnae, caput Faustinae Maioris signo impositum, alia, etiam in horto statuae et protomae.

⁹⁾ Huius fere modi Platonem Raphael Sanctus solo artificis ingenio adductus pinxit.

¹⁰⁾ H. von Heintze conata est ex artis praeceptis aetatem definire, qua singula monumenta Platonis effigiei orta essent, quam quaestionem alibi fusius tractabimus.

¹¹⁾ Imaginem photographiam, loco incommodo sealis admotis factam, filio Tom Drahoš debeo.

¹²⁾ e. g. caput Thaso repertum, protomen Atheniensem; H. von Heintze immo addubitat parvum hermam bifrontem e museo Louvre.

¹³⁾ nr. 538, Richter II, figg. 667—670, p. 168.

¹⁴⁾ Amico Ladislao Vidman gratias ago quam maximas.

Afrodité anadyomené

Díky laskavosti profesora Josefa Ehma můžeme reprodukovat vynikající fotografii významné antické památky: torzo Afrodity životní velikosti, původně v pražské soukromé sbírce, dnes vystaveno v Památníku písemnictví v Praze. Plastika je z hrubozrnného řeckého mramoru, patina a inkrustace, které pokrývaly celý povrch, byly do značné míry odstraněny. Tento zásah byl proveden celkem bez poškození povrchu; vážněji utrpěla jen modelace ňader, kde bylo setřeno znázornění mamil. Technika práce i formální pojetí řadí plastiku přibližně do augustovského období: přesné, poněkud kresebně suché podání anatomie, v modelaci klasicistní dikci provází lehký náznak archaizování: podání břišních svalových partií připomene tzv. Eskvilinskou Venuši (zvláště repliku v Louvru). Remeslné provedení je velmi solidní úrovně. Určení typu je jednoznačné na první pohled: jedná se o tzv. Afrodítu anadyomené. Figura stála na levé noze, pravá, lehce pokrčená v kolenu, byla volná. Hlavu měla nakloněnu k levému rameni a pootočenou doprava. Pozdvižená pravá ruka jakoby ždímalma mokré vlasy (odtud název Afrodité vynořující se z vln), levá, ohnutá v lokti, držela nějaký toaletní předmět, pravděpodobně zrcadlo. Typ je znám z řady kopií, variant a modifikací — ve starověku byl velmi oblíben. Zdá se, že v původní verzi ždímalma Afrodité vlas oběma rukama. Jeho datování kolísá, jde nejspíše o výtvar pozdního klasicizujícího helénismu. V našich sbírkách je reprodukována památka unikátem.

J. FREL

POZNÁMKA

O typu *Venus Anadyomene* viz. J. J. Bernouilli, *Afrodite* 284nn; O. Brendel, *Die Antike* 6, 1930, 41nn; naposled G. Richter, *Catalogue of Greek Sculptures in the Metropolitan Museum* č. 152nn.

RÉSUMÉ

Un torse d'Afrodité anadyoméne

Le monument (marbre grec, Musée des lettres tchèques à Prague) est une copie romaine (Ier s. de n.è.) d'après un original hellénistique célèbre.

Suetonius a Tacitus o některých okolnostech Galbovy smrti

Rozbor paralelních míst ze života císaře Galby, která uvádí Suetonius a Tacitus, podává nejnověji F. Della Corte¹). V podstatě se ztotožňuje s dřívějším názorem, že Suetonius vylíčil Galbu s menšími sympatiemi než Tacitus²). Od předchozích badatelů se však odlišuje snahou vysvětlit Suetoniovo pojetí tím, že Suetoniiovi bylo cizí Tacitovo nadšení pro Galbu, motivované jeho příslušností k senátorskému stavu, protože sám patřil ke stavu jezdeckému, jehož ideologie byla podle F. Della Corteho jiná než ideologie senátorů³).

F. Della Corte se domnívá, že Suetonius zcela úmyslně potlačuje v jednáni Galbově některé pozitivní momenty, s nimiž nás seznamuje Tacitus⁴). Cituje některá místa, na nichž podle něho vynívá Galbova charakteristika u Tacita jednoznačně lépe než u Suetonia; jeho závěry však nejsou vždy zcela přesvědčivé⁵).

Také při interpretaci Galbových výroků, které pronesl, když umíral, se snaží F. Della Corte vycházet z toho, že Suetonius má v úmyslu vylíčit císaře méně příznivě než Tacitus.

Suet. G. 20,1—2

Sunt qui tradant ad primum
tumultum proclamasse eum:
„Quid agitis, commilitones?
ego vester sum et vos mei“,
donativum etiam pollicitum.
2. Plures autem prodiderunt
optulisse ultro iugulum et
„ut hoc agerent ac ferirent,
quando ita videretur“, hortatum.

Tac. Hist. I 41,2

Extremam eius vocem, ut cuique
odium aut admiratio fuit, varie
pro(di)dere. Alii suppliciter
interrogasse, quid mali meruisset,
paucos dies exsolvendo donativo
deprecatum; plures obtulisse
ultro percussoribus iugulum:
agerent ac ferirent, si ita (e)
re publica videretur.

Podle F. Della Corteho vynechává Suetonius výraz *percussores*, protože by ti, kdož zabili císaře, který se obětoval pro stát, byli obyčejní vrahové; vypouští však také slova *e re publica*, která nepatří do úst císaře, kterého neměl lid v oblibě.

Avšak co brání opačnému tvrzení, že totiž slova, která podle F. Della Corteho Suetonius vynechal, mohl připojit Tacitus v úmyslu charakterizovat císaře Galbu v tom směru, jak se jeví ve své řeči při adopci Pisona (Tac. Hist. I 15,1n). Nelze to bohužel tvrdit s určitostí vzhledem k tomu, že táž slova τῷ δῆμῳ Ῥωμαίων má i Plutarchos⁶), který měl pro tuto dobu pramen společný jak se

Suetoniem, tak i Tacitem⁷⁾). Avšak přesné vztahy mezi Plutarchem a Tacitem lze těžko rekonstruovat⁸⁾). Je možné, že rozhodující slova byla v pramenu a že je Suetonius vypustil; není však vyloučeno, že se Plutarch inspiroval u Tacita.

Není rovněž důvodu, proč by Suetonius nemohl nazvat Galbovy vrahy *percussores*. Vždyť téhož slova užívá i o vrazích císaře Caliguly, který mu nebyl vůbec sympatický (Suet. Cal. 58,6).

Po Galbových posledních slovech se zmiňuje Suetonius o tom, že Galbovi nepřišel na pomoc nikdo z přítomných, a z těch, kteří byli povoláni, přispěchali pouze Germáni:

Suet. G. 20,3—4

Illud mirum admodum fuerit neque praesentium quemquam opem imperatori ferre conatum et omnes qui arcessirentur sprevisse nuntium excepta Germanicianorum vexillatione. 4. Ii ob recens meritum, quod se aegros et invalidos magnopere fovisset, in auxilium advolaverunt, sed serius itinere devio per ignorantiam locorum retardati.

Tac. Hist. 31,2..3

Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus Vipsania in porticu tendentes; praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio accerserent... 3. Germanica vexilla diu nutavere invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde rursus longa navigatione aegros impensiore cura Galba refovebat⁹⁾.

F. Della Corte považuje Suetoniova slova: *Illud mirum..* za výraz jeho ironie nad tím, že Galba, líčený v senátorské tradici jako císař neobyčejně oblíbený, umírá bez pomoci¹⁰⁾. Nemůžeme tento podiv vykládat jinak?

Pozornost podobnému okamžiku v životě císaře věnuje Suetonius i v biografii císaře Caliguly. Při líčení jeho zavraždění Suetonius píše: *Ad primum tumultum lecticari cum asseribus in auxilium accurrerunt, mox Germani corporis custodes, ac nonnullos ex percussoribus, ... interemerunt* (Suet. Cal. 58,6). Nelze tedy uvažovat o tom, že Suetoniův podiv je přirozenou reakcí toho, který ví, že ani císař toho typu, jako byl Caligula, nebyl v době své smrti tak opuštěn jako Galba?

Kromě toho ztrácí ironie hrot tím, že by Galba nezůstal sám bez pomoci, kdyby vojáci germánského praporu nezbloudili. Chtěl-li být Suetonius na tomto místě záměrně ironický, nemusel by se

vůbec zmiňovat o tom, že Germáni přišli Galbovi na pomoc. Mohl uvést jako Tacitus, že dlouho váhali, a tak vysvětlit jejich zpoždění. Suetonius však nesahá k důvodu, který by měl nějakou souvislost s vůlí a stavem vojáků, s jejich rozhodováním a váháním, nýbrž vysvětluje jejich pozdní příchod tím, že neznali město: *itinerare devio*. Je tedy nutno rozlišovat mezi tím, co Suetonius zamýšlel jako ironii, a tím, co na nás tak eventuálně jen může působit.

Srovnání Suetoniova Galby s Tacitovým není tedy tak jednoduché, jak vyznívá u F. Della Corteho. F. Della Corte se totiž dopouští při porovnávání zpráv u Suetonia a Tacita chybného kroku: bere Tacitovo podání a pojetí při srovnávání za základ, nikoliv za jeden ze srovnávaných členů. Proto např. říká: „Suetonius, který se jal obratně snižovat císaře Galbu, dovede pomocí nepatrných změn a vynechávek přetvářet zprávy, které čteme u Tacita, takže nakonec nezbyvá na kontě císaře-usurpátora nic pozitivního“¹¹⁾.

F. Della Corte tedy tvrdí, že Suetonius se pokouší snížit Galbu, na němž si zakládala senátorská tradice. Je však třeba brát v úvahu, že Tacitus propracovává Galbovu postavu samostatněji, a potlačuje její negativní rysy tím, že je nahrazuje buď jinými, nebo je dává do takové souvislosti, v níž nabývají příznivějšího odstínu.

F. Della Corte nebere na zřetel, že interpretovaná místa neskýtají toliko jednu možnost výkladu. Vykládá fakta tak, aby zapadala do jeho celkové koncepce Galbovy osobnosti. Takové výklady však nutně snižují průkaznost jeho koncepce.

B. MOUCHOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ Francesco Della Corte, *Suetonio eques Romanus*, Milano 1958.

²⁾ Sr. např. C. Chr. F. Hirzel, *Comparatio...*, Stuttgartiae 1851, 20.

³⁾ F. Della Corte 115—148.

⁴⁾ F. Della Corte 123.

⁵⁾ Při srovnání Suet. G. 7,3 a Tac., Hist. I 49,4 neuvádí F. Della Corte u Tacita celý kontext nutný pro přesnou interpretaci; právě z něho je vidět, že se Tacitus vyhýbá jednoznačně kladným soudům o Galbově povaze a jednání. Také při porovnávání Suet. G. 16,2 a Tac., Hist. I 5,2 i Suet. G. 17,1 a Tac., Hist. I 18,2—3 nepostřehl, že Tacitův pozitivní úsudek

o Galbovi má v širší charakteristice císaře Galby jen relativní platnost. Omylem srovnává F. Della Corte Tac., Hist. I 49,4 a Suet. G. 7,3 místo Suet. G. 9,1.

⁶⁾ Plutarchos, Galba 27.

⁷⁾ Gino Funaioli, Suetonius, *RE* IV A 1, 1931, 616—618. Philippe Fabia, *Les sources de Tacite dans les Histoires et les Annales*, Paris 1893.

⁸⁾ G. Funaioli 617.

⁹⁾ Plutarchos nemá paralelu.

¹⁰⁾ F. Della Corte nevystihl dobře charakteristiku císaře Galby u Tacita a v senátorské tradici. Klade přílišný důraz na to, že senátorská tradice hodnotila jednostranně jen klady císaře Galby a jeho vlády. Mnohem lépe zachytil Tacitovo složitě hodnocení Galby a jeho politických ideálů Ettore Paratore, *Tacito*, Roma 1962²); např. str. 324n (rozb. Tac. Hist. I 5,2) a str. 124, 128 u F. Della Corteho.

¹¹⁾ F. Della Corte 123.

RÉSUMÉ

Suetonius und Tacitus über die Todesumstände Galbas

Suet. G. 20,1—2 — Tac. Hist. I 41,2.

Suet. G. 20,3—4 — Tac. Hist. I 31,2; 31,4.

Eine Interpretation und zugleich eine Polemik mit den Erörterungen F. Della Cortes, der Tacitus' Konzeption als Grund der Vergleichung betrachtet, wenn er Tacitus' und Suetonius' Berichte konfrontiert.

Několik poznámek k latinskému a českému textu traktátu Bohuslava Hasištejnského o správě státu

Traktát Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic o správě státu z r. 1499, sepsaný formou listu určeného Petru z Rožmberka, se dochoval v latinském znění a v českém překladu. Naskýtají se tedy otázky: 1) jak český překladatel tlumočil Bohuslavův text, 2) lze-li českého znění použít pro emendaci latinského textu.

První otázku jsme se snažili zčásti zodpovědět již v předběžné zprávě o nálezu Bohuslavova spisu¹). Na základě podrobného srovnání obou textů, jež vyplynulo z práce na edici latinského znění, můžeme nyní charakterizovat český překlad přesněji. Rozsah tohoto příspěvku ovšem nedovoluje uvádět obsáhlý srovnávací materiál, proto se omezíme jen na několik dokladů (číslice za českým textem označuje stránku Truhlářovy edice,²) u latinského textu uvádíme folio stockholmského³) rukopisu.

Nejnápadnějším znakem českého překladu je jeho mnohomluvnost. Štuchné latinské výrazy, nejčastěji substantiva a adjektiva, jsou vykládány spíše než překládány, několika českými slovy, takže překladatel značně pozměnil ráz latinského originálu. Zejména často se opakující výrazy „*res publica*“, „*princeps*“ jsou tlumočeny rozmanitými obsírnými opisy:

rem publicam (f. 1a) — *zpraveného obecného dobrého nebo řádu zemského* (79)

eam demum rem publicam (f. 4b) — *v tom toliko městě a v té toliko zemi* (85)

principum (f. 3a) — *těch, ješto jiné zpravují nebo těch, ješto nad jinými panují* (82)

principem (f. 7a) — *ciesář, král, knieže nebo kterýžkoli pán* (89)

de atomis (f. 1b) — *o mrvě paprskuov slunečných* (79)

Antonium triumvirum (f. 8a) — *Antonia, jenž byl ze tří zprávcí římských jednoho času najmocnějších a najvyšších jeden* (91)

puberes omnes (f. 12b) — *všecky mládence a mladice k plození dětí dospělé* (98)

libidinum (f. 13b) — *zlých chlipností nebo frejuov* (100)

perplexo (f. 7b) — *obojetně nebo neotevřeně* (89)

quibus periculis (f. 6a) — *jakým a jak mnohým nebezpečenstvím* (87)

ea, quae gravissimis verbis refellenda erant (f. 3b) — *to, což jest měl přisnými slovy kaziti nebo že jest nepravé provozovati* (83)

agant (f. 5r) — *by... mluvili a jednali* (85)
pessundat (f. 8b) — *potlačil a zkazil* (91)

Dokladů by bylo možno uvést celou řadu. Opačný případ, kdy překladatel volil stručnější české vyjádření místo obšírnějšího latinského, je velmi řídký (např.: *nude, aperte simpliciterque* — f. 5a — *otevřeně a upřímně* — 85; *rationum et supputationum* — f. 9b — *o počty* — 94).

Překladatelova záliba v obšírnější diki je patrna i z těchto dokladů:

illos (inimicos) aliquando verum dicere, hos (falsos amicos) nunquam (f. 5a; cf. Cicero, *Laelius* 90) — *neprátele někdy pravdu povědie, ale pochlebníci nikdy nepovědie pravdy* (85)
ex earum (voluptatum) enim societate superbiam iniuriamque nasci, ex quibus deinde civilia bella... sequi (f. 8a) — *neb z jich (rozkoši) tovařistvie pýcha a křivdy se rodijé, a z těch potom křivd a z té pýchy domácie války ... pocházijé* (90).

Další vzdálení českého překladu od charakteru latinského znění způsobil překladatel připojováním výkladových poznámek. Někde, zejména u vlastních jmen, vyplynulo z potřeby zpřístupnit text českému čtenáři, nemajícimu humanistického vzdělání, jinde z překladatelovy snahy učinit text srozumitelnějším: *Tiberius, Caligula, Nero* (f. 8b) — *Tyberius, Caligula, Nero, ti cesařové římsí* (92)
Cyrus (f. 12a) — *o Cyrovi, králi perském* (97)

M. quoque Antonius, cognomento Philosophus (f. 13a) — *Marek pak Antonín, Filozof příjmiem, cesař římský* (98)

fulminanti domino (f. 2a) — *proti Pánu, když jest hromem bil, totiž když jest se náramně hněval* (81)

tantae moli (f. 4b) — *tak těžké věci, totiž hajtmanství svému* (85)

quo veneno malum hoc mortales inficiat (f. 8a) — *jakým jedem to zlé, totiž frej, lidi nakažuje* (91)

Rovněž označení citátů z antických autorů se snažil překladatel učinit českému čtenáři přístupnější a srozumitelnější:

Citát z Augustina (*De civitate Dei* 4,4) uvádí Bohuslav slovy: *ut Aurelius ait, regna ipsa remota iustitia nihil aliud sunt quam magna latrocinia* (f. 2b). V českém překladu čteme: *jakož svatý Augustin praví* (81).

Podobně při parafrázi Sallustiových slov (*Catilina* 52,7) říká Bohuslav: *apud Crispum Cato ille... multos mortales, quoniam de luxuria atque avaritia eorum in senatu verba fecerat, se adversos habere*

queritur (f. 3a). Překladatel praví obšírněji: *v sepsané od Salustia kronyce čte se ...* (82).

Citát z Iuvenála (I,3,100—103) označuje Bohuslav slovy: *ut eleganter Satyrus⁴) loquitur: Rides, maiore cachinno concutitur...* (f. 5a). V českém překladu zní toto místo: *jakož o tom krásně Juvenalis praví* (85).

Obměnu Terentiova verše (*Eunuchus* 254) uvádí Bohuslav slovy: *ut est apud Comicum,⁵) facient te ex stulto insanum* (f. 5a). Překladatel říká: *jakož praví Terencius, učinijé z tebe blázna púhého* (85).

Uváděje prozaickou parafrázi veršů Ovidiových *Metamorphos* (XIII, 140—141) říká Bohuslav: *et apud ingeniosum poetam Ulixes genus et proavos et quae ipsi non fecimus, non putat nostra vocari debere* (f. 6b.) Překladatel určuje přesněji: *v knihách Nazonových Ulixes, knieže řecké...* (87).

Známa slova z úvodu Sallustiova *Catiliny* (1,1): *pecora, quae natura prona atque ventri oboedientia finxit*, uvedl Bohuslav (f. 8b) slovy: „*ut ille ait*“, která překladatel rozvedl mylně: *jakož Cicero praví* (91).

Jak ukazují uvedené příklady, počínal si překladatel někde značně volně. Některá místa však naopak překládal doslovně. Z množství dokladů vybíráme jen několik:

ut scholam tuam redoleant (f. 3b) — *aby obyčejí tvými zapáchali* (83)
cornua sumere (f. 6a) — *rohý na se vzieti* (87); Bohuslav převzal tento obrat pravděpodobně z Ovidia (cf. *Ars I, 239; Tristia IV, 9, 27*; A. Otto, *Sprichwörter*, Leipzig 1890, str. 94)

Oba tyto latinismy a některé další poznal na základě českého textu již J. Truhlář (*Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II*, Praha 1894, str. 77, pozn. 2). Všechny Truhlářovy dohady latinského znění, které zde uvádí, ovšem nejsou a nemohou být přesné (Truhlář: *ut nihil supra* — Bohuslav f. 2a: *ut nihil frequentius*; T.: *fore ut* — B. f. 4b: *futurum ut*; T.: *fiet, ut* — B. ib.: *eveniet, ut*; T.: *tam probatae fidei* — B. f. 6b: *tam spectata fides*; T.: *redolere* — B. f. 7b: *oleant*; T.: *urbs* — B. f. 9a: *civitatis*; T.: *aut sane fallor aut* — B. f. 15b: *aut ego profecto fallor aut*; o dvou dalších Truhlářových dohadách se zmiňujeme níže).

adeo ipse non violavit (v. 12b) — *tak jest sám neposkrnil* (98). Truhlář (*Listář* str. 98, pozn. 2; *Humanismus* l. c.) soudl s určitostí, že v latinském originálu je „*tantum abest*“. Bohuslavův obrat: „*adeo ipse non*“ pochází z Curtia Rufa III, 32, odkud je vypravování

o Alexandrově šlechetnosti k manželce poraženého Dareia převzato. *esset autem admodum arrogantis fortunam... nolle ferre* (f. 9a-b) — *neb by to bylo přieliš hrdého člověka nechieti nésti nešťéste* (92).

Doslovným překladem je také výraz „pole Flory“ (93), jak poznal již, aniž měl k dispozici latinský text, B. Ryba,⁶⁾ který odmítl Truhlářův dohad (Listář str. 93, pozn. 19, *Humanismus l.c.*), že v latinském textu je „in agrum Florentinum“. Bohuslav skutečně praví (f. 9b): *in campum Florae*, jak správně předpokládal Ryba, který také určil Bohuslavův pramen: Platinův životopis Eneáše Silvia.

Některých nepřesností a omylů překladatelových jsme si všimli již v uvedené zprávě v *ZJKF* 1961. Tam jsme také citovali studii B. Ryby⁷⁾, v níž (str. 424, pozn. 2) bezpečně dokázal interpretací překladatelova omylu (*loci* × *loci*), že české znění Bohuslavova traktátu je překladem latinského textu.

Překladatelova nedopatření by bylo možno doložití dalšími příklady, z nichž uvádíme tyto:

V anekdotě, kterou převzal Bohuslav ze Suetonia (*Claudius* 32), se vypráví o císaři Claudiovi, jenž potrestal hodovníka, který mu ukradl zlatý pohár, tím, že mu příštího dne předložil při hostině hliněnou číši. Hasištejnský praví správně — podle Suetonia — „*fictile vas*“ (f. 3b), v českém překladu čteme „*děravú čieši*“ (83). Snad četl autor překladu v textu, jež překládal, „*fissile*“.

Nedosti přesný je i překlad tohoto úseku Bohuslavova traktátu: *neque scio, si quid est tam inimicum imperio et dignitati quam ira, sive enim implacabilis est et acerbiter vix liberis hominibus tolerabilem in se habet, sive exorabilis et non caret levitate* (f. 5b); v českém překladu: *aniž viem, by co tak škodlivého bylo panování a úřadu nebo duostojenství jako hněv. Neb jestli takový, že nemuože ukrocen býti, trpkost sotva lidem svobodným snesitedlnú v sobě má; pakli jest takový, že muože ukrocen býti, nenie prázden lehkosti* (86). Zde je překlad bližší Bohuslavově předloze než jeho vlastnímu vyjádření, ačkoliv nelze pokládat za příliš pravděpodobné, že překladatel skutečně přihlédl k Ciceronovým slovům (*Ad Q. fr. 1,1,39*), která Bohuslav parafrázuje: *si implacabiles iracundiae sunt, summa est acerbitas, si autem exorabiles, summa levitas*.

V kapitole, v níž Bohuslav poučuje Rožmberka o důležitosti kázně ve vojsku, upozorňuje ho, jak je nesnadné udržet na uzdě neposlušné vojáky a „*tot armatas cupiditates regere*“ (f. 12a). V českém překladu čteme: *tolik lakomých jich žádostí zpravovati*“ (97), jako by v latinském textu bylo „*avaras*“, ačkoli správnost čtení

„*armatus*“ je podpořena tím, že Bohuslav tu nepochybně parafrázuje Senekova slova z díla *De beneficiis* (IV,37,2: *non sufficit homo iustus tot armatis cupiditatibus*), jehož použil ve svém traktátu na několika místech.

Bohuslav zařadil do svého spisku také parafrázi Iustinova vyprávění (VII, 6,13) o tom, jak při obléhání města Methony přišel makedonský král Filip o oko. Bohuslavova slova: „*dum Magnesiae urbem oppugnaret*“ (f. 12b) jsou do češtiny přeložena: *když města Magnézí dobýval* (98). Překladatel omylem zaměnil název krajiny Magnesie za název města (cf. *RE XIV/1 459—473*). Nedopatření se však v tomto případě přihodilo i Bohuslavovi. Ve starověku byla totiž tři města jménem Methona (Mothona), jedno v Messénii, druhé v Magnésii, třetí na pobřeží Pierie (*RE XV/2 1382—1387*). Bohuslav lokalizoval příběh, týkající se třetího města, k městu druhému.

Nedopatření v českém textu „*Iháři nazuove*“ (102), které je překladem Bohuslavových slov „*incendiarios vocabit*“ (f. 15r), vzniklo patrně písařským omylem místo „*žháři*“.

Tolik k charakteristice českého překladu, o němž lze souhrnně říci, že zůstává daleko za latinským originálem. Zbývá zodpovědět druhou otázku, zda lze na základě českého překladu emendovat latinský text.

V uvedené zprávě (str. 125) jsme vyslovili domněnku, že český překladatel snad užil našeho rukopisu nebo textu jemu velmi blízkého. Po důkladném srovnání obou textů lze ponechat v platnosti pouze druhou možnost. Překladatel použil rukopisu, podávajícího na několika místech lepší čtení než stockholmský rukopis, ač některé chyby ukazují, že oba exempláře — náš i překladatelův — pocházejí ze společné předlohy. Vedle shodného mylného čtení *Foaon* místo *Focion* (srov. *ZJKF* 1961, 125) nasvědčuje tomu i další společná chyba *Barctezanes* (101), stockholmský rukopis (f. 14b) *Barctesanes* místo *Bardesanes*.

Uvedeme několik příkladů, kde rukopis, z něhož byl pořízen český překlad, podával lepší čtení než stockholmský rukopis:

Ve stockholmském rukopise čteme na f. 7a: *hos forma, illos celebritate praestare*. Český překlad: *tito krásu, onino vzácností jiných sú vyšší* (88) ukazuje, že je třeba číst: *celebritate*.

Nesmyslné čtení našeho rukopisu „*crepantes buccas, elata superbia*“ (f. 7a) opravujeme na „*supercilia*“. Thesaurus dovozuje, že spojení „*elatum supercilium*“ není neobvyklé u církevních autorů (cf. *ThLL* V 151, 73—81). Správnost emendace potvrzuje však i český překlad, kde čteme: *vytažené obočie* (89).

Opravy vyžaduje i čtení rukopisu: *quid de munificentia libertateque dicam* (f. 9b). Nabízí se emendace „*liberalitate*“, s níž souhlasí český překlad „*o darování a štědrosti*“ (93).

Tyto doklady ukazují, že lze při vydání latinského textu použít k emendaci některých míst i českého překladu.

D. MARTÍNKOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ *ZJKF* 3, 1961, str. 121—126 (nedopatřením byl v této zprávě na str. 123 uveden letopočet 1498 místo 1499).

²⁾ *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, Praha 1893, str. 78—103, č. 64.

³⁾ Stockholm, Kungl. biblioteket Vu 4a. Jde o foliaci prozatímní, kterou bude nutno zrevidovat, až se podaří získat ze Stockholmu podrobnější popis rukopisu.

⁴⁾ B. Ryba, *Spisy Bohuslava Hasištejnského I*, Praha 1933, str. 44.

⁵⁾ *Ib.* str. 73.

⁶⁾ *LF* 60 (1933), str. 452—453.

⁷⁾ B. Ryba, *Filosofická prosa B. Hasištejnského z Lobkovic*, *LF* 58 (1931), str. 262—268, 421—427.

RÉSUMÉ

Aliquot annotationes ad Bohuslai Hassensteinii opusculum, quod est de republica, eiusque versionem Bohemicam pertinentes

Quantum tractatus Bohuslai Hassensteinii a Lobkovic anno 1499 forma epistolae ad Petrum de Rosenberg conscriptus eiusque versio Bohemica inter se differant, exemplis aliquot demonstratur. Quam tamen versionem ad Latinum textum emendandum adhiberi posse ostendimus.

Souborná vydání exulantských spisů Samuela Martinia z Dražova

Známý odpůrce Komenského, hořovický rodák M. Samuel Martinus (31. 3. 1593 — 7. 2. 1639), povýšený 21. 5. 1626 do šlechtického stavu s přídomkem z Dražova¹), patří k vůdčím osobnostem mezi českými exulanty v Sasku, a to nejen jako dlouholetý duchovní správce české exulantské obce v Perně, nýbrž i jako latinský spisovatel.

V saské zemské knihovně v Drážďanech jsem v dubnu 1965 zjistil dva vzácné tisky, obsahující dohromady osm Martiniových prací a dva další spisy, na jejichž sepsání se podíleli vedle Martinia též jiní čeští exulanti. Tyto tisky nejsou zpracovány v žádné z moderních studií, uvedených v poznámce 1. Nebyly zachyceny ani v Rukověti k písemnictví humanistickému, jak vidíme již z toho, že v hesle Alginus, Daniel na str. 31 prvního dílu není zmínka o Alginových prozaických i veršovaných příspěvcích do jednoho z těchto tisků. Pouze tituly Martiniových exulantských prací jsme znali — a to ještě nepřesně — z jeho vlastního životopisu, který byl otištěn v jeho spise Obrana (Knihopis 5380) a odtud vydán J. Müllerem v edici Komenského Ohlášení (Praha 1898, str. XIIIIn). Zde mohu samozřejmě podat jen povšechnou zprávu o nově zjištěných dílech. Úplně bude moci být obsah vyčerpán teprve v dodatcích k Rukověti.

První souborné vydání má titul: *Sex orationes academicae: De religione Bohemica, De concordia ecclesiae, De miraculosa conservatione ecclesiae, Protestatio contra Bohemos apostatas, In exequiis Bohemi studiosi Witteb., De ortu, cursu et occasu Acad. Prag., quibus accessit Fama posthuma Wrbeniana et Ara coniugalis memoriae Rosinae Martiniae, autore M. Samuele Martinio Horzovino Bohemo, Pragae-Boh. ad D. Castuli et S. Crucis Maioris quondam ecclesiae pastore necnon consistorii ordinum Regni reformati assessore, iam Christi exule proscripto. Wittebergae typis Christiani Tham, Acad. typogr., 1624.*²)

Předmluva k celému souboru je datována *in hospitio Wittebergiaco mens(e) April. 1624*. Následují jednotlivé universitní přednášky, ohlášené v titulu:

Religio gentis Bohemicae (tak zní titul na fol. B 1a). Předchází předmluva, datovaná 17./7. 5. 1622. (Autor uvádí zde i na jiných místech podle zvyku země, kde byl spis vydán, také datum julián-

ského kalendáře). Za předmluvou je otištěna vyhláška rektora wittenberské university Jana Avenaria, který vyzývá k účasti na Martiniově přednášce. Spis sám podává přehled náboženských dějin v Čechách od přijetí křesťanství. V tomto ostře protikatolicky zaměřeném díle cituje Martinius katolické autory, zvláště humanisty Eneáše Silvia, Jana Dubravia a Jiřího Bartholda Pontana. V předhusitském období sleduje se zájmem osudy slovanské bohoslužby. Pro obsáhlý výklad o husitské době užil mnoho ze svého dřívějšího spisu *Hussius et Lutherus* (1618), pro něž konal důkladnou heuristiku ještě na české půdě, jak svědčí výčet asi 150 spisů v úvodu tohoto díla. V dalších částech přednášky odsuzuje nesnášenlivou náboženskou politiku Habsburků, zvláště Ferdinanda I., ale chválí Rudolfa II. jako původce majestátu. Zdůrazňuje shody české konfese s augšpurskou a oceňuje působení německých duchovních v Praze v předbělohorské době.

Oratio de concordia ecclesiae (fol. F 5b) je přetisk dříve (1617) vydané přednášky z 9. 12. 1616³). Zde však je zkráceno věnování, chybí přídavek *Admonitio... Lutheri*, z průvodních básní jsou ponechány pouze závěrečné veršované příspěvky Vrbenského a Troilův, kdežto úvodní Campanův je vyloučen. Důvod tohoto naposledy zmíněného zásahu brzy poznáme.

Oratio de miraculosa conservazione ecclesiae publicae disputationi... Wittebergae 7. Febr. anno 1623 praemissa (fol. L 1a). Jádrem díla jsou dějiny pronásledování křesťanů, zčásti podle Orosia. Na rozdíl od *Historie persecutionum Adama Hartmana* (a Komenského), vydané r. 1647, 1648 i později, šlo tedy Martiniovi o obecné dějiny křesťanství, i když je pronásledování českých nekatolíků ve shodě s cílem přednášky také zdůrazněno. O nezejistěném českém znění Knihopis 5385.

Protestatio contra perfidos ac blasphemos Bohemos apostatas disputationi publicae de mendaciis, dolis et fraudibus papicolarum Wittebergae 18./8. Decembris anno 1622 praemissa (fol. N 8a). Řeč je namířena především proti dvěma profesorům pražské university Danielu Basiliovi z Deutschenberka a Janu Campanovi, o němž Martinius říká: *Nostis sine dubio, auditores, nomen alias celebre M. Iohannis Campani, cum pudore dico, praeceptoris et affinis mei, philosophi, poetae Graecaeque linguae in Academia Bohemorum, quae Pragae est, per integros 20 annos professoris publici...* (fol. O 2a). Tón, v jakém byla pronesena celá obsáhlá řeč, vhodně vystihuje tato krátká ukázka: *Vos cum ad opprimendum evangelium, ad everendas, si quae adhuc sunt, ecclesiās, ad eiiciendos pios pastores,*

confundendam rem publicam, ad tollendas patriae libertates, corrupendam iuventutem, perdendas scholas etc. viam nefarie monstraveritis, idem expectate, vitam miserè ut apostatae perfidi, mortem ut canes transigetis. Tandem in iudicio Christi quomodo stabitis, ipsi videte (fol. O 5b). O Martiniově wittenberské řeči, o jejím účinku na posluchače a o disputaci, která následovala, se Campanus pravděpodobně již nedověděl. Zemřel pět dnů po proslovení přednášky, dne 13. 12. 1622. Přesto otiskl Martinius tuto řeč v souborném vydání svých spisů r. 1624 beze změny jak byla pronesena, ačkoli některé její části toho druhu, jako výše citovaná slova *vitam... transigetis*, pozbyly již, aspoň vzhledem ke Campanovi, smyslu. Campanův přestup ke katolické víře odsoudil Martinius později také v *Parentatio* z r. 1624 (fol. D 5b, viz níže).

Oratio lugubris in exequiis... Pauli Straphini Neocomeni Bohemi (fol. P 3a). Je to přetisk samostatného wittenberského vydání z r. 1623.⁴⁾ Průvodní verše jiných autorů v tomto souborném vydání otištěny nejsou.

Parentatio antiquissimae Bohemorum, quae Pragae fuit, Academiae Carolinae, cuius ortum, cursum et occasum simplici stylo historico pro oratione academica descripsit et in collegio Fridericano inclutae Wittebergae 15./25. Decembris anno 1623... demonstravit M. Samuel Martinus Horzovinus Bohemus... Wittebergae typis Christiani Tham, Acad. typogr. 1624. Toto Martiniovo dílo je známo ze samostatných exemplářů téhož data vydání (Praha KNM: 49 E 14/1 a jinde). *Parentatio* v popisovaném souboru se s těmito samostatnými vydáními typograficky zcela shoduje. Nerozprodané samostatné exempláře byly totiž zařazeny do souborného vydání, které vyšlo o něco později ještě téhož roku, a v titulním listě označeny za nedílnou součást tohoto vydání. Že tomu tak je, svědčí nejen stejnost papíru samostatných exemplářů i exempláře *Parentatio* v dráždanském souboru a naopak rozdílnost papíru mezi *Parentatio* a ostatními částmi souboru, ale také signování archů. Až po poslední arch (*P*) spisu, který v souboru předchází (*Oratio lugubris*, viz výše), je pravidelné. U *Parentatio* začíná opět od *a* (předmluva) resp. *A* a končí půlarchem *E* jako v samostatných exemplářích. První arch další části souboru (*Fama posthuma*) je signován písmenem *Q*, takže navazuje na poslední arch spisu *Oratio lugubris*.

Fama posthuma M. Victorini Wrbeni Bohemi, cum theologiae tum philosophiae antistitis celeberrimi, Wittebergae excitata, gratae posteritati consecrata a M. Samuele Martinio Bohemo, exrule proscripto (fol. Q 1a). V tomto spise uveřejnil Martinius verše i řeč na počest

Vrbenského († 2. 3. 1622 v Dobrovicích) s jeho životopisem a výčtem 13 jeho tištěných děl, psaných *stylo materno* (= sermone patrio)⁵⁾, dále Vrbenského list z 11. 11. 1621 pražským nekatolickým duchovním a 6 listů z pobělohorského období, adresovaných jemu samému. Jsou v nich vedle všeobecných úvah skryté narážky na soudobé události.

Ara coniugalis... Rosinae Martiniae Bohemae, M. Samuelis Martinii Bohemi... coniugis... Wittebergae erecta, amicorum consolationibus decorata (fol. V 1a). Soustrastné projevy k úmrtí Martiniovy manželky (†13. 4. 1623), jejíž životopis se zmínkou o vodňanském rodu Hippů, z něhož pocházela, je v úvodních projevech.

Příspěvky jiných autorů, uveřejněné v naposledy uvedených dvou⁶⁾ spisech, svědčí o Martiniově významném postavení mezi českými exulanty i o jeho oblíbě u domácího německého obyvatelstva. Jsou také pramenem pro životopisy exulantů a svědectvím o jejich literární činnosti. Proto se zde uvádějí aspoň v nejstručnější formě údaje o autorech.

A) *Fama posthuma*: 1) Nicol. Troilus Hagiochoranus P. Pragae quondam prof. 2) M. Iacobus Zabonius, Academiae Carolinae p. professor. 3) Iohannes Hertwiczius Pragenus, Maioris S. Steph. et D. Apollin. in Monte Ventoso Neopragae past., iam... exul. 4) Stephanus Olomuczansky Gurimaenus, non ita pridem ad D. Petri et Pauli Neo-Pragae pastor. 5) M. Fabianus Natus, eccles. Salvat. in Veteri Praga quondam minister. 6) M. Daniel Alginus Bobrovinus, Vranae in Boh. ecclesiae quondam pastor. 7) M. Iacobus Wczelinus Lstiborenius, civis et grammateus Micro-Prag. 8) Iohannes Hradecky Budissovinus, ecclesiastes Magno-Gesensis. 9) Venecsilanus Vitacius Velessicenus, pastor ecclesiae Dobrovicensis. 10) M. Ioh. Cyprianus Kozelius a Petzlinovetz, ll. studios. 11) M. Lazius. 12) Ioannes Salicius Vetero-Pragenus R.S.M.N.P. (= rector scholae Michaelis Neo-Pragae). 13) Ioh. iunior Wodhag Praga-Boh. f(aciebat) Witteberg(ae). 14) Andreas Wrbenius Nachodenus Bohem., Wittebergae stud. 15) Adamus Martinus Littenus Bohemus, M. Samuelis Martinii, exulis proscripti, filius, in illustri Witteberga humaniorum studiorum studiosus.

B) *Ara coniugalis*: 1) Rector academiae Wittebergensis Nicolaus Hunnius. 2) M. Andreas Keslerus Coburgo-Francus, facultatis philosophicae adiunctus, Wittebergae. 3) Fridericus Baldvinus, ss. theol. D., profess., past. et superatt. Witteb. 4) Balthasar Meisnerus, ss. theol. D. et p. prof. Witteb. 5) Iacobus Martini, ss. theol. Doct. et prof. publ. 6) Augustus Buchner, poes. prof. publ. Witteb. 7) M. Abrahamus Heineccius, logicae ac metaph. professor publicus. 8) Petrus Martinus Slave-tinus, Horzovicii in Bohemia quondam per annos 35 ecclesiae pastor, iam exul. 9) Iohannes Rosacius Horzovinus, olim ad D. Nicolai in Minori Praga pastor et consistorii... assessor, nunc exul..., Scandaviae in Misnia hospes. 10) M. Iacob. Iacobaeus Guttebergenus, nuper ad D. Michaelis... in Veteri Urbe Pragensi pastor, iam Dresdae ... exul. 11) (Tepplicii in meo exilio 29.

Augusti... 1623...) M. Daniel Alginus (viz výše A 6). 12 (Magdeburgi... 1. Sept. ... 1623)... M. David Lipachius, ecclesiae Salvatoris in Vet. Praga quondam vicarius pastor. 13) M. Fabianus Natus, ibidem ecclesiae Bohemo-Germanicae ad Salvatorem quondam ecclesiastes..., itidem exul. 14) M. Iohannes Seberus, ... scholae Witteber. p. t. moderator. 15) M. Georgius Colsinius, Lidomerzicii Bohemorum civis. 16) M. Andreas Keslerus (viz B 2). 17) M. Ioh. Cyprianus Kozelius a Petzlinovecz (viz A 10). 18) Iohannes Felix Caelestinus a Freyfeldt Praga-Bohemus. 19) Samuel Chalupka Teuto-Lipczensis Pannonius... faciebat Wittebergae. 20) Adamus Martinius Littenus Bohemus (viz A 15)... Wittebergae biennalis hospes, iamiam ad exteros cum d. parente abituriens.

Význam těchto dat doložíme aspoň jedním příkladem. O pobytu Jakuba Jacobaea, o němž napsal nedávno rozsáhlou a bohatým materiálem podloženou studii J. Minárik⁷⁾, v letech 1622—24 nebylo doposud známo téměř nic. Poslední bezpečná stopa byla zpráva o pobytu v Schandau koncem r. 1621. Minárik vyslovil názor, že Jacobaeus ze Schandau již dále do Německa nešel, nýbrž že se odebral na nám neznámé místo v Čechách a potom na moravsko-slovenské nebo slezsko-slovenské pomezí, odkud cestoval ke konci roku 1624 přes Žilinu a Predmier do Trenčína⁸⁾. Údaj *Dresdae exul* při Jacobaeově jméně v *Ara coniugalis* naopak svědčí, že Jacobaeus neodešel ze Schandau do Čech, nýbrž dále k severu do Saska a že žil ještě po 13. 4. 1623 v Drážďanech.

Druhá sbírka Martiniových spisů vyšla pod tímto názvem: *Lacrumae Bohemicae Parentationem Academiae Carolinae, quae Praegae Bohemorum amabili ortu, mirabili cursu, flebili occasu nuper (heu!) floruit, Reformationem Hussiticam vita et martyrio M. Iohannis Hussii Boh. decoratam, Vindicias Zizkianas ... orbi Christiano exponentes auctore M. Samuele Martinio Bohemo ... Franekerae apud Uldericum Balck... anno 1625⁹⁾*.

Předmluva, společná celé sbírce, datovaná ve Franekeru, kde Martinius působil jako praeceptor mladých Kaplírů, 13./3. 4. 1625, je věnována stavům utrechtské provincie. Dílo však bylo určeno mnohem širšímu okruhu čtenářů (srov. slova titulu: *Orbi Christiano exponentes*). Soustřeďuje se proto na události obzvláště důležité. Na prvním místě uveřejnil Martinius již zmíněnou *Parentatio academiae Carolinae*, neutil však již původních exemplářů samostatného vydání jako ve wittenberském souboru z r. 1624, nýbrž dal dílo znovu přetisknout, při čemž vynechal wittenberskou předmluvu a seznam evropských universit s daty jejich založení (A 8b — B 5a wittenberského vydání).

Ostatní dva spisy, které, jak nasvědčují Martiniovy vlastní údaje, dříve tištěny nebyly, zabírají jeden resp. jeden a půl kvartového archu a mají samostatné signování (A⁴; A⁴ + B²). Nemají však samostatný titulní list ani samostatné impressum, nýbrž jsou svými názvy zahrnuty do společného titulního listu celé sbírky. Datem sepsání (15./5. 12. 1624 a 18./8. 9. 1624) jsou jen nepatrně vzdáleny od data vytištění.

Reformatio Hussitica přebírá celé odstavce téměř doslovně ze spisu *Religio gentis Bohemicae* (viz dříve). Lze srovnat zvláště fol. A 1b: *Romana synagoga*... s fol. C 8a spisu *Religio: Romana tum synagoga*... Spis je zakončen Martiniovými verši na Husovu počest, které nejsou otištěny v souborném vydání básní toho druhu ve *Fontes* 8, str. 477—484. (Tam jsou zastoupeny pouze jiné Martiniovy verše z knihy *Hussius et Lutherus*, srov. *Fontes* 8, str. CLIX.)

Vindiciae Zizkianae obsahují podrobný Žižkův životopis, hodnocení jeho vojenských úspěchů a výzvu k jeho napodobení: *Vos tamen, o constantes atque fideles laborantium propter nomen D.N.I.C. patroni, bonae causae afflictiss. gentis Czechicę tutores ac defensores, ... resumite spiritus, corroboramini! ... Pugnabit pro vobis dextera altissimi, ubi maxime opus fuerit, terribiles faciet paucos turmis innumeris, concedet faustum eventum piis conatibus, victoriam et triumphos.* Z těchto slov poznáváme cíl, ke kterému byl spis napsán: poukazem na někdejší Žižkovy úspěchy v boji proti papežství měl burcovat představitel českého protihabsburského odboje v exilu k obnovení zápasu s nepřitelem. Mezi díla, určená zahraničním čtenářům byl spis zařazen proto, aby je povzbudil k morální i vojenské podpoře těchto ozbrojených akcí.

Na fol. A 4b a následujících je popis (domnělého?) Žižkova hrobu v Čáslavi. Jsou zde otištěny též nápisy a veršované epitafy. *Fontes* 8 (str. CLIV) tento (vcelku asi málo významný) pramen pro řešení otázky Žižkova hrobu neznají; uvádějí pouze podobné místo v Martiniově spise *Hussius et Lutherus*.

Pod nadpisem *Sanguinis Czechici persecutoribus sanam mentem* jsou na konci spisu otištěny dvě básně pod jménem *Martinus Impetratus de Dražow*. Tento kryptogram označuje nepochybně Samuela Martinia. První jméno je obměnou jeho příjmení, druhé překladem jeho křestního jména, třetí označením původu. (Dražov byl les v blízkosti Martiniova rodiště Hořovic¹⁰), nynější park Dražovka.) Jak známo, přijal později Martinus toto označení za svůj šlechtický predikát.

V těchto básních rozvíjí Martinus myšlenku odboje, vyjádřenou v prozaické části spisu:

*Adsis tu, quisquis gentem extirpare Bohemam
constituis, populi tollere sacra sacri,
qui regnum perdis, qui sanctos opprimis, audi,
innocui iustus sanguinis ultor adest.*

Martinus pak vypočítává vůdce českého odboje, kteří stojí ve zbrani v cizině připraveni obnovit nepřátelství a vyzývá k okamžitému zásahu, aby bylo využito příznivého okamžiku, který se již v budoucnosti nebude opakovat:

*Surgite, surgite, tempus adest, nunc hora salutis,
cras fors an nullo spes reparanda modo.*

Tímto zdůrazňováním vojenského zásahu jako nezbytného předpokladu k obnovení původního pořádku v zemi se Martinus podobal kalvinisticky orientovanému¹¹⁾ Václavu Clementu Žebráckému, který vyzýval rovněž jako exulant své krajany k napodobení Jana Žižky, jehož účinnou vojenskou praxi kladl v daném případě nad intelektuální činnost Husovu¹²⁾.

Nově zjištěná díla značně přispěla k poznání Martinovy tvorby v exilu. Je tedy možno vyvodit z těchto rozšířených vědomostí i určité obecnější závěry o povaze jeho díla. Martinovy spisy se týkají, což je při jeho povolání pochopitelné, z velké části otázek náboženských. Někteří badatelé snad obrátí svou pozornost k těmto věcem. Nás zajímají vedle Martinových věcných zpráv a názorů na českou historii, na které jsme upozornili v předchozích odstavcích a které si ještě zaslouží důkladnějšího zpracování, doklady o jeho vztahu k antice a k humanismu.

Již z podaných ukázek je zřejmé, že Martinovy verše prozrazují sice humanistické vzdělání, ale jsou zároveň svědectvím nedostatku jakéhokoli básnického talentu. Poněkud zdařilejší je Martinova próza, která se však příliš neřídí klasickými jazykovými a stylistickými předpisy a ani jinak není umělecky na výši. Martinus zřejmě vědomě opustil klasický způsob vyjadřování, protože mu šlo spíše o obsahovou stránku projevu. Blíže než formou, stojí Martinus antice svými názory. Jeho náboženská orientace bránila z evangelických vyznání poměrně nejméně obdivu pro antiku a pěstování humanistické literatury. Zásluhou Filipa Melanchthona a jiných humanistů byl Wittenberk od samého začátku Lutherovy reformace zároveň sídlem humanistického snažení a zůstal jím přes četné náboženské spory ve 2. polovině 16. stol. až do stol. 17.

O Martiniovu vztahu k antice svědčí nejen četné citáty, jimiž jsou protkána téměř všechna jeho díla (Homéra cituje v jazyce originálu), nýbrž zvláště úvod ke spisu *Fama posthuma*, v němž seznamuje čtenáře s příčinami jeho napsání. Některé tam pronesené názory, čerpané z antiky, by asi nepřijali za své přísnější vykladatelé křesťanské morálky, jako byl Komenský.

Pro své humanistické názory byl Martinus nejpovolanější z českých exulantů k tomu, aby pronesl parentaci Karlově univerzitě, která stála po desetiletí v čele humanistického literárního snažení v Čechách, aby seznámil zahraniční veřejnost s jejími dějinami a aby zhodnotil životní dílo jejího posledního rektora Mikuláše Troila Hagiochorana. Svou humanistickou orientací se Martinus domohl vůdčího postavení mezi českými exulanty v Sasku na poli literárním, jak o tom svědčí nejen popsaná souborná vydání jeho starších exulantských prací, nýbrž i díla, vydaná za jeho pozdějšího působení v Perně¹³).

J. MARTÍNEK

POZNÁMKY

¹) Rejstřík Minárikovy knihy *Jakub Jakobeus*, Bratislava 1963, uvádí Samuela Martinia z Dražova vedle Samuela Martinia Hořovského jako dvě různé osoby, ale z textu díla je patrné, že si Minárik správně uvědomoval, že obě tyto formy jména patří jedné a téže osobě. Vedle Minárika psali o Martiniovi: J. Čelakovský, *ČČM* 49 (1875), str. 26n. — J. Jireček, *Rukověť* 2, Praha 1876, str. 12n. — Z. Winter, *Život církevní*, Praha 1895, str. 246; *Děje vysokých škol pražských*, Praha 1897, str. 163, 215n.; O životě na vysokých školách, Praha 1899, str. 382, 425; *Život a učení na partikulárních školách*, Praha 1901, str. 468. — J. Novák, *OSN* 26, str. 922n. — F. Hrejsa, *Česká konfesse*, Praha 1912 (podle rejstříku). — Č. Zíbrt — A. Truhlář, *ČČM* 87 (1913), str. 184. — J. Volf, *ČČM* 88 (1914), str. 186n. — A. Škarka, *Sborník filologický* 12 (1940—46), str. 39. — J. Dobiáš, *Dějiny města Pelhřimova* III 2, Praha 1954, str. 367, 402. — E. Winter, *Die tschechische und slowakische Emigration*, Berlin 1955 (podle rejstříku). — K. Chyba, *Ročenka universitní knihovny v Praze* 1958, Praha 1959, str. 76.

²) Dresden, Sächsische Landesbibliothek: Rhetor. et orator. 696.

³) Praha Strahov: AO XVII 31/a a in de.

⁴) Praha KNM: 59 G 13, přív. 6.

⁵) Výčet je neúplný. Již Jireček, *Rukověť* 2, str. 336n, zná 19 Vrben-ského českých spisů. Podobný výčet je též v Martiniově *Obraně*.

6) První z nich se sice týká Vrbenského, ale jeho pořadatelem byl Martinus, který asi také vyjednával se svými a současně též Vrbenského přáteli o příspěvky.

7) *Jakub Jakobeus*, Bratislava 1963.

8) Str. 28n, 76n.

9) Dresden, Sächsische Landesbibliothek: *Hist. Germ. C 530, 36*. Defektní výtisk, obsahující jen začátek spisu *Vindiciae Zizkianae*, má též British Museum pod sign. 731 e 2(16). Vedle Martiniova vlastního životopisu se o tomto díle zmiňuje, jak mne laskavě upozornil univ. prof. dr. R. Říčan, také Koniáš (*Index, Knihopis 4298*).

10) A. Sedláček, *Českomoravská heraldika 2*, Praha 1925, str. 523.

11) Pro období do r. 1620 dosvědčuje tuto orientaci zvláště spis *Genius pacis* (*Rukověť 1*, str. 347n — jde spíše o samostatný tisk než o předavek — zvláště na str. 348, č. 9) a *Viola* (Praha KNM: 59 F 23) v závěru.

12) *Fama posthuma... comitis a Thurn* (Gdaňsk, kn. Polské akademie věd: Cf 9973 8/12b). O této věci se ještě podrobněji zmíníme.

13) Kromě známých prací je to zejména sborník na počest Martiniovu, chovaný ve Zwickau, Ratsschulbibliothek: 12.10.2/11, v *Rukověti 1* nepodchycený, ač o něm měla být zmínka u tří autorů (Adalbertides, Alectorius, Zachariáš Brunčvík). Byl vydán k Martiniovu druhému sňatku 17. 7. 1628 pod titulem *Epithalamia*. Na 12 listech je 20 příspěvků českých humanistů-exulantů, mezi nimi též Pavla Stránského.

RÉSUMÉ

De duobus voluminibus operum M. Samuelis Martinii a Dražov

M. Samuelem Martinium Bohemum (1593—1639), assessoris consistorii Pragensis officio perfunctum, inde ab anno 1622 in multis diversarum gentium urbibus, diutissime vero Wittebergae et Pirnae Hermundurorum exulem vixisse satis constat. Dresdae in Bibliotheca Saxonica duo rarissima volumina *Rhetor. et Orator. 696* et *Hist. Germ. C 530,36* signata asservantur, in quibus decem opera Latina reperimus aut a Martinio ipso elucubrata aut ab aliis auctoribus ad eum scripta. Quorum operum tituli commentationi nostrae inserti sunt. In duabus commentationis paragraphis, quae typis minusculis impressae sunt, nomina auctorum afferuntur, quorum carmina, litterae, orationes in dictis voluminibus exstant. Quo in numero praeter exules Bohemos professores etiam universitatis Wittebergensis invenimus necnon alios Germanos, qui Martinio opuscula sua ea de causa obtulerunt, quod eum ob singularem eruditionem, animi constantiam, tot pro fide patria exanclatos labores summo honore et reverentia dignum esse arbitrabantur.

SPIRIDON ZAMBELIOS

Lásky žel

*Již spánek se zmocnil divokých hor,
klid zavládl na hřebenech skal,
a všude vůkol veškeren lesní tvor
— druh s družkou — v doupatech spal.*

*Umlk i les, kde jindy kukačky volání zní,
ba i ten mořský břeh jako by spal;
člověk by řek, že moře zde sní
stuleno v široké náruči skal.*

*Jedině nade mnou nemá noc moci,
na lůžku spícího marně mne hledá,
po lesích samoten já pobíhám v noci,
jak přízrak šálivý, jak mátoha bledá.*

*Přes rokle a srázy já pádím bezhlavě dále,
hledaje v divém tom spěchu zapomenutí,
leč marně před tebou prchám, neb stále
mysl má k tobě se vracet mne nutí.*

*Kamkoliv pohlédnu, já všude mním tě zřítí,
v představách mých ty stále mne stíháš,
teď kroky tvé za sebou jak slyšel bych zníti,
teď zas jak vidina luzná se přede mnou míháš.*

*Ze šumu borovic tvůj hlas se line,
z rákosí ševelu, když třtina o třtinu se tře,
z bublání potůčku, jenž lučinou se vine,
a kvítí pestrým kobercem se vůkol něho stře.*

*Ó Bože, Ty, jenž tady všechno řídíš,
Ty jistě moje velké utrpení vidíš;
a proto k Tobě z hloubi duše volám:
sešli mi lék, jímž tuto trýzeň zdolám!*

Z novořečtiny Ľřeložil

L. HOCH

Antika v našem literárním dnešku

Antický svět zanechal po sobě obsáhlé dědictví. Tento odkaz nacházíme v našem myšlení, v uměleckých projevech všeho druhu, v našem slovníku. Ale ne ve všech oblastech má tento odkaz stejný dosah. Někde jeho sepětí s antikou je v našem povědomí zcela přerušeno, jako při slově *aerodrom*, souvisejícím s výrazem *aerodromein* = *běžet vzduchem* (natož pak abychom si uvědomili, že výrazu *aerodromein* užil poprvé o lodi vynesené do oblak prudkým větrem geniální fantasta Lúkiános (V. H. 1,10), který se ovšem mohl již opřít o starší utopistické představy staré attické komedie). Jindy je v dnešním námětu cítit přímé navázání na antiku, jako v celé řadě moderních *Antigon*, mnohdy však se antický námět objeví zprostředkovaně přes dílo autora inspirovaného antikou, jakým je kupř. *Dürrenmatt*, jehož některé hry, jako *Augiášův chlév* anebo *Romulus Veliký*, mají jen antický námět, ale myšlenku, popř. konflikt berou z moderní doby.

V naší kultuře, a to ani v písemnictví, není humanistická tradice (a tradice humanismu vůbec) živá natolik, abychom měli právo hledat její stopy v antických námětech a motivech, které se objevují dnes. Tak tomu může být jen v zemích, kde humanismus a renesance bohatě rozkvetly a kde nebyl vývoj kulturního života po dlouhá staletí narušen; tak je tomu především ve Francii. V našem národním životě tomu tak není a znalost antiky je namnoze spjata s výukou klasickým jazykům. Tato vazba na výuku latiny vyvolávala proto obavy, že ústup latiny ze středních škol vyvolá úpadek znalosti antiky, popření toho, co nazýváme antickými tradicemi, zkrátka, že povede k dehumanizaci naší kultury. Že tomu tak není přesto, že odstraněním latiny ze škol značně poklesla úroveň obecného vzdělání, má několik příčin, které však samy o sobě působí sice na kulturní úroveň dneška, ale nemají možnost desetiletého působení.

Především se od třicátých let tohoto století u nás povznesla všeobecná úroveň vzdělání v oblasti antické kultury. Přispěly k tomu čtivé překlady celého Homéra, Vergilia, Ovidia, které nahradily školskou četbu vybraných ukázek, daly svým — zpravidla dospělým a vyspělým — čtenářům možnost poznat celé (nikoliv expurgované) antické dílo a zároveň na ně působily jako estetický celek. Školská četba přinesla stálou známost vybraných částí antické literatury a naučila natrvalo menším úryvkům (např. každý absolvent střední školy s latinou natrvalo si osvojil to, že *aurea prima sata est*

aetas), ale s myšlenkovým záměrem autora mohla žáky seznámit jen teoreticky. Proces, zahájený překlady ve třicátých letech, pokračoval v dobách, které v literatuře omezovaly možnosti širokého výběru: za války vycházela Melantrichova Antická knihovna, Laichter vydal téměř úplný překlad Platóna, období kultu nám přineslo překlady a reedice básníků antického mlkování a duševní pohody. Politická situace, obecně pro národní kulturu nepříznivá, zúrodňovala růst antického vzdělání, které sloužilo jako zástěrka usilovnějšího pěstování humanistických idejí, jež se z antiky přenášejí jako nejcennější dědictví. Některá díla, vycházející jakoby po skončení těchto nepříznivých údobí, jsou také produktem oněch dob, jako překlady Aristotela anebo Augustina.

K antice, nikoliv k latině, obrátilo čtenářovu pozornost i hlubší studium historického materialismu, ať už upozornováním na zvláštnosti otrokářské formace anebo v přímých ohlasech antické literatury u klasiků marxismu. Nakladatelství politické literatury vydalo v době, kdy byla latina odstraněna, překlady sovětských učebnic (*Sergejev, Maškin* aj.), populárních prací (*Sergejenkové Pompeje, Dějiny světa*), ano i vědeckých knih z oblasti dějin starověku (*Jessen*). K nim se řadí překlady knih *G. Thomsona, B. Farringtona*, překlad *Katonova* spisu *O zemědělství* a řada knih z oblasti ateismu, jež nutně pojednávají o antické oblasti.

Další příčinou, upevňující sepětí s antickou kulturou, je zařazení naší kultury do celosvětového kulturního proudu, který v jednom svém rameni stále nese úrodnou prst antiky. Naši čtenáři anebo diváci nejsou s ním vždy obeznámeni přímo anebo brzy. Málo bychom našli u nás těch, kdo se seznámili s *Gravesovým Belisariem*, anebo kdo viděli filmy s antickou tematikou, které jsou v západní produkci novým druhem dobrodružného filmu, jako např.: *Attilabič boží, Horatiové a Kuriatiové*, anebo konečně jeden z nejdražších filmů Hollywoodu, *Caesar a Kleopatra* s Liz Taylorovou. Z různých narážek a zpráv můžeme však čerpat naději, že naši kulturní činitelé (ne úředníci) jsou se současným světovým proudem — a tedy i s tímto jeho ramenem — lépe seznámeni než prostí čtenáři anebo návštěvníci kin.

Podněty, které jsme tu uvedli, přicházejí z vnějšku. Vnitřním, s estetickou stavbou díla souvisejícím podnětem je to, že ústrojně užití antického motivu vyvolává určitou emoci, náladu, anebo dává autorovi možnost širšího nebo detailnějšího projevu. Je v tom jakýsi paradox, že právě zpracování velmi starého námětu usnad-

ňuje pochopit současnost. Antický námět tu má namnoze funkci parabol. Je to zpravidla jen jedna výrazná antická myšlenka, která v nové aktualizaci působuje, že se i sama antika stane záležitostí aktuální. Čtenář nebo divák si totiž uvědomí nepomíjivost některých problémů v lidských vztazích, a zamyslí-li se nad věčnou spojitostí a kontinuitou lidského rodu, dovede se více zamyslet i nad sebou samým i nad svou současností.

Takovýto přístup k antice je obvyklý ve světové próze a v dramatu. U nás v tom směru zapůsobil *Fastův* Spartacus a předválečný *Gravesův* Já, Claudius, jejichž českými variantami jsou *Naumannův* Faon (1947), *Loukotkové* Spartakus (1950) a *Tomanova* Po nás potopa (1963). Zvláště vděčné pole skýtala antika dramatu, které má dnes širší možnosti uplatnění díky kinu, rozhlasu a televizi. Jen letmo upozorníme na to, že se hrál *Ezop G. Figueireda* pod názvem *Liška a hrozny*, *Camusův Caligula*, uvedený již *Dürrenmatt* aj. Zajímavé je při tom to, že zaktualizované podání básníka tak výrazně aktuálního, jakým je *Aristofanés*, nemělo úspěch a že naopak úspěšné bylo jen takové zaktualizování, které se necítilo jako aktuálnost, byť se ona jeho aktuálnost datuje již antikou. Zklamala — mluveno konkrétně — *Lysistrata* zfilmovaná a *Lysistrata* zaktualizovaná *Ervan Mac Colleem* (Olivová ratolest), daleko úspěšnější bylo uvedení německé úpravy *Míru (Peter Hacks — Trygajova svatba)*.

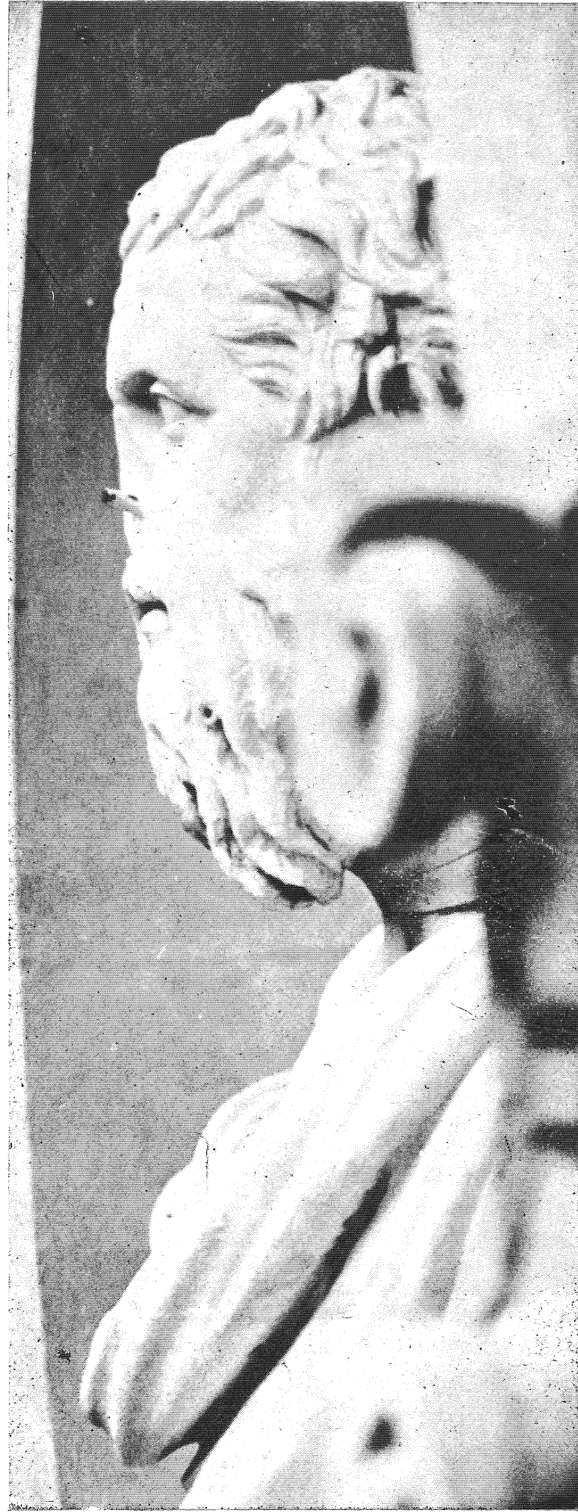
Také v naší původní dramatické tvorbě se objevily hry s antickými náměty: *Jaroslav Pokorný* složil na podkladě Aischyla utopistické libreto pro balet P. Hanuše (Plameny Prometheovy), *Vladimír Fux a Augustin Kneifel* si vzali útrapy Odysseovy jako vzor pro moderní satiru (... *alias Odyssea*), *Peter Karvaš* obrátil trojúhelník *Antigony* opět na nový hrot a po komorních úpravách *Anouilhově* a *Hubalkově* přenesl děj do poměrů lidsky nejtragičtějších, do koncentračního tábora, kde je ubitý pochován v zájmu toho, aby se upevnila morálka kolektivu uvězněných (*Antigona a ti druhí*, 1962). Zajímavou kombinací moderní science-fiction a starověkého fantastického námětu zmizelé Atlantidy je drama *Vítězslava Nezvala*, *Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou*, spjaté s antikou námětem, provedením, a hlavně humanitní myšlenkou. Klasické filology zaujme i několik detailů, z nichž poznají básníkův vztah k antice: vlastní jméno jednoho z protagonistů je Gadeiros, což je ve starověku iónský název hispánských Gád, jsou tu pronášeny z antiky vycházející úvahy o blahobytu ničícím lidského ducha, o svobodě, hovoří se o stycích Athén s Egyptem, o létajících sfingách, zaznívá

tu řada řeckých jmen, antický je i trik s odletem Athéňana, daktylská metra mají přiblížit antickou mluvu aj.

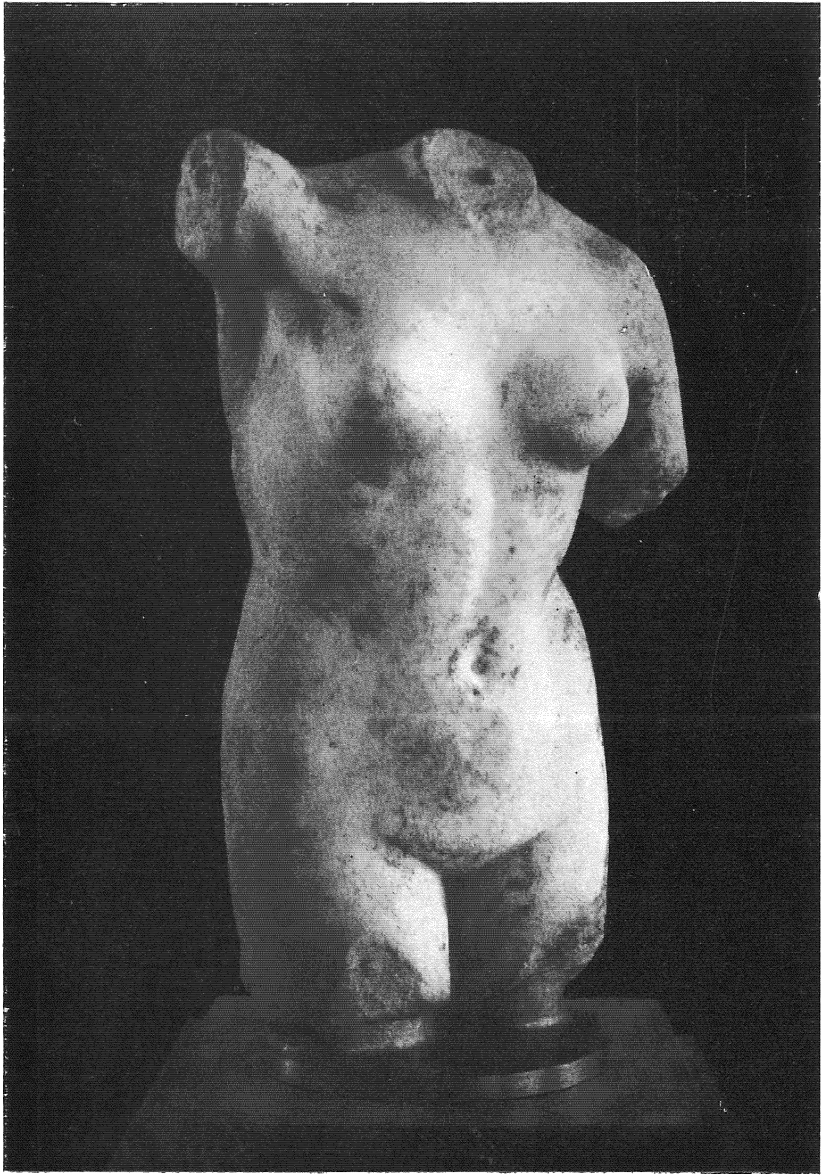
Abychom posoudili ohlas antiky v poezii, podívejme se alespoň letmo na její předválečné údobí. V ní se setkáváme s obrazy, které mají nejružnější původ. Přesto však v nich můžeme vymezit některé okruhy: jednak jsou to stará spojení, zasazená do nových kontextů (*J. Urbánková*, *Větrný čas* (1937), báseň *Svitání: ... Plyň, ty, jenž chceš se jenom kouzlům vzdát, hře slz a vání, harfo Aeolova!* anebo *J. Kolman-Cassius*, *Praha a jiné verše* (1938), báseň *Ulice: ... projdeme Scyllou a Charybdou, kterými děti své drtí...*), jednak přímá inspirace antickou četbou (*Ivan Jelínek*, *Nedělní procházka* (1936) v básni *Doma* se inspiruje *Odyseovým* návratem, celou báseň věnuje *Argonautům* aj.) anebo docela antickou krajinou, zejména Itálií (*Vl. Holan*, *Toskánou* ve sbírce *Vanutí* 1932). Již v počátečních sbírkách Holanových se objevuje pozoruhodná odezva antiky v obrazech, které přinášejí neomšelé kresby vycházející z antiky, jako *chryselefantní tavení mládí*, „ionské dláto nabízíš | ke ztrátě urozeně dlíci“ anebo zahrávání si se jménem *Erato*, kde básník cítí význam „milování“: *z lásky bera to | čím, jako otázka, by sládlá Erato!* (ze sbírky *Oblouk*, 1934).

Obdobných ohlasů antiky lze najít mnoho. Daleko méně je však takových, kde antický motiv přímo inspiruje básníka k tomu, aby na něm vyzpíval své starosti a vyjádřil jím své city. *Otokar Fischer* se takto dovedl inspirovat např. postavou *Adméta* (báseň *Admetos*) anebo *Charóna* (*Jedna noc*) ve sbírce *Host* (1937). Zde z antického pozadí vychází jeho inspirace, kterou autor rozvádí po svém, kdežto antický námět nechává beze změny. Proti *I. Jelínkovi* (*... s tím kým, palubou a rahny | jichž nikdy neměla loďka Charonova* — báseň *Konec pohádky* ve sbírce *Nedělní procházka*) vystupuje u *Fischera* subjektivní rys: *Jen spát a neposlouchat, | k míru se přihotovím. | A přece jsem zaslech to šplouchat | pod člunem Charonovým. || | Převez mě, převozníku, | kde rána nešlíl, | nes plnou náruč mých děků | za dny, jež těšily, | |... Těžká hlava mi klesla | k břehu, kde tvrdě se dnt. | Ale údery nočního vesla | i za dne teď z dálky mi zní!* Abychom však zůstali spravedliví vůči *I. Jelínkovi*, uvedme, že u něho se objevuje obojí zpracování, ať již více objektivní (báseň *Doma*) či zase subjektivní (*Únos Evropy*, *Argonauté*, *Proserpina*).

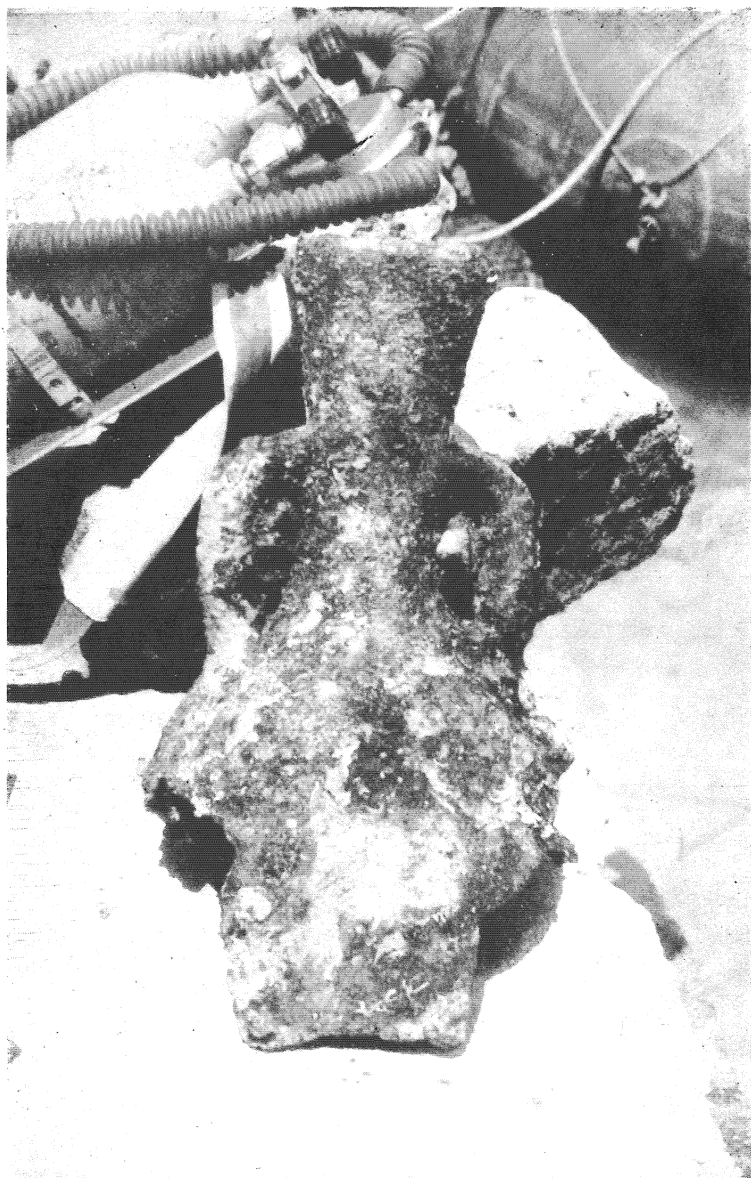
Nejzajímavější je opět pojetí *Holanovo*, který se ve své druhé sbírce *Oblouk* (1934) zaměstnával antickou látkou a inspiroval se jí filosoficky. Charakteristické je samo motto jeho sbírky „*Zkusiti boha*

*J. Frel,
Plato subridens*

J. Frel, Afrodité anadyomené (Foto J. Ehm)

*Potápěčské zátěši.
Fragment amfory, jejíž typ byl dosud v Istrii neznámý*

*Znetvořeny mořskými usazeninami spatřují antické amfory
opět denní světlo*

a učiniti jedno stejné jest“ — *Pythia Glaukovi, synu Epikydeovu*, které autor převzal z Kvíčalova překladu Hérodotových dějin (VI 86 e = Kv. 207). Seznámení se s myšlením antického světa prosvítá v básnickových myšlenkách a názvosloví. Platónský prvek se objevuje v tvrzení, že „*zdání a poznání se vyměňují*“, že myšlenka, odtržená od svého pojmu, „*hledá sochu, náhrobek*“, že jsou odděleny srdce a rozum („*jako by srdce bylo tíhou bohů a rozum váhou jen*“); objevují se tu „*prazjevy, vracející krvi jinotaj*“, anebo „*znalý a chmurný démon na nás nezávislý*“. Z epikurovské filosofie převzal autor intermundia, která však přenáší do tohoto světa: „*My ale v mezivěčnu předstíráme | jak zcela být, když skoro nevíme a téměř jsme*“.

Konečně se ohlas antiky v předválečné poezii jeví v užití antického daktylského metra. Objevuje se již v *Nezvalově Předzpěvu* k Podivuhodnému kouzelníku, později u *J. Kolmana-Cassia* (Ovčín 1937) a u Otokara Fischera (Nietzsche v západu slunce, sbírka Host, 1937):

*...Ach, ale neshléd jsem já, ale byl jsem shlédnut. To Gorgo,
Hellady stvůra, jež vzlétá tam nad domem nepravd a mátoh,
ledově utkvěla na mně a kalnou tíhou svých důlků
znehynula můj krok a strhla představ mých rozmar
v ponuře ztrnulý rej, který jí, jen jí se má klanět...*

Podíváme-li se po tomto přehledu na naši poválečnou básnickou tvorbu, vznikající v době ústupu antických studií, budeme překvapeni bohatstvím ohlasů antického světa. Všechna léta nebyla ovšem stejně příznivá, poválečných dvacet let má v tom směru mnohem méně pravidelný rozlet nežli léta předválečná. Záleželo teď mnohem více na tom, kdo píše a kdo se odmlčel, a také na tom, jakou látku si vzal ke zpracování. Je pochopitelné, že poezie, oslavující stavby, pole a pohraničí má těchto ohlasů méně. Bylo by však liché soudit, že se v ní nevyskytují. Básník, který oslovil Poesii slovy: *Zvroucnuješ něhou strohé lidské vztahy | Zlatovlasá průvodčí ve voze elektrické dráhy | Zamilovaná do všeho co mír tu tvoří a žije | Buď s námi po všechny časy soudružko Poesie | (Miroslav Florian, Cestou k slunci, 1953)*, dovedl v téže sbírce užít obrazů, jako „*česká Pomona*“ (báseň Září), „*Snad moje láska jak láva | k Pompejím vyvrhla, | po věky by mi tvá hlava | na srdci ležela (Amoroso III), .. Teď zpěvu těžký obolos | mne tlačí pod jazykem | ..*“ (Tvrdá země), ba docela i takovýto obraz Májového průvodu:

*Za nimi jdou ženy jak jim nevzdat chválu
 Ženy z kliniky a operačních sálů
 Ženy které žádná práce nešpiní
 Ženy z dílen jeslí ze závodních kuchyní
 Ty nám nikdo neunes jako Sabinky
 I kdyby měl americkou kravatu a pruské holínky*

Obrátíme-li se zpět k předválečné poezii, pak vidíme, že ta užití, která jsme u ní poznali, se vyskytují i v básnické tvorbě našich dnů. Setkáváme se s ustálenými obrazy (*Bakchusova zahrada* — Ján Rak), s četnými antickými představami (např.: *člověk . . . neví, co je to asfodel, nepoznal jara bledost* — Fr. Hrubín, *Mezi domy ve sbírce Až do konce lásky* — 1961), které jsou však podávány civilněji než kdy jindy. Tak *Alena Vrbová* mluví o Múze slovy: „*Jsou strofy, roztroušené do rentgenů — — | (Ty hudbo skosená — | když bledá Múza, polou kluk, půl žena, | když rozcuchaná Múza přistřižená | šla kopit na sena) | Jsou verše . . .*“ (*Jízdy III*, sbírka *Sondy a písně*, 1963), pro *Jiřího Šotolu* je *Venuše Mělská* dívkou kráčející po Akropoli bez šatů a kontrastující se skutečností světa: „*Nebylo dost jasné, | zda je to socha nebo modelka, | zda je to krása | nebo prostě skandál. | Ožralý voják po ní klidně mířil | . . . Opírá se o zeď, | modelka z Mélu, cigaretu v prstech, | vždycky je někde něco vznešeného, | . . . Turisté | pitomě stáli. Nebylo jim jasné, | zda je to všechno dohromady krása | anebo skandál. | Potom plivli. | Nahý | pentelský mramor pošetile svítit*“ (*Parthenon, Venuše z Mélu*, 1959), u *Jiřího Koláře* (*Dny v roce 1948*, báseň 14. září *Kouř ještě štípe čistou hrud*) je v Ovidiově příběhu *Penthea* a *Dionýsa* pravzor pro současnost: „*Tváře otců, oči matek, | křivá slova, úšklebky | jsou sekány na kusy | a zašlapávány | s opovržením | mladého boha z někud z Ovidia, | zatím co ramena | vyškubávají | spád nejnovějšího tance*“. Zvláštní a různoznačné ocenění se dostalo *Orfeovi*, který je symbolem včerejška („*Orfeus zemřel včera*“. *K. Bednář*, *Zvláštní neschopnost*, sbírka *Pravda světa 1948*) i dneška (*J. Gruša*, *Píseň o Orfeovi* ve sbírce *Světlá lhůta 1964*: „*Orfeus zatím velmi sešel . . .*“). Zvláštní výklad ve spojení problémem strachu (*Orfeus . . . neohlédl se . . . a přivedl ji tedy zase na tento svět* — *Noc s Hamletem 1964*) je u *Vl. Holana*.

Mnohem bohatěji se ožívá antika v básních, přinášejících ohlasy z návštěvy cizí země. Svět se zmenšil a přes to, že návštěva cizích krajů nebyla z počátku něčím běžným, naši básníci se mohli okouzlit návštěvou *Rumunska* (např. *Stretnutie s Ovidiom* — *Ján Rak*, *Plenér*, 1960), řeckými ostrovy *Tenedem*, *Lesbem*, *Alexandrií* (*A.*

Vrbová, Sondy a písně), Řeckem (*J. Šotola, Venuše z Mélu 1959, Fr. Branislav, Řecká sonatina 1962*), Římem (*Ivan Skála*). Většinou jsou to verše vyvolané bezprostředním dojmem, který chtějí — jako u *Šotoly* — spojit se skutečností anebo v nich vycítují souvislost dějinného pochodu či souvislost světa a kosmu. Příkladem za mnohé je báseň *A. Vrbové Egyptská VI* (Sondy a písně): „*Tam v kouři nad řeckými ostrovy | bdí staré moře. | Nepohnutý čas. | A zdá se vám, | že ještě Tenedos | přehrává Odysseu |, zvolna mží po vlnách stíny — | Blízko Mytilén | ulétá Sappin závoj. | Ještě jsme v tekoucím ději — | Všichni v zástupech, | my Řeci, Egyptané, Římané, | Slované, Galové, my barbari, | vojáci, soudci, ženy, otroci, — | a moře jde | a moře otvírá: | Nedokončená báseň Byrona | houšť veršů tryská, | čepýří se proud, | my spolu přeplováme Helespont — | jen na tvých březích vyrvala mne ven | má vzpoura k výškám: | útes přece ční, | aby pták vzlétl! | Nejstrmější štít | k měsíčním dálkám! | Křídla pro volnost. | Tak odplouvají všichni v jednom voze, | Řekové, Egyptané, Římané, Arabi, Asyřané, Galové — | zástupy táhnou dálkou, bezvětrím, | ... tmou, víchřicí, dnem, mořským odlivem, | ... až na pobřeží pevnin příštích hvězd, | jdou nekončícím mořem, táhnou dál — | A větrí po volnosti.*“ Je to tedy táž kontinuita věků, na jakou poukázal v tragickém pojetí věčného vojáka již před válkou (1934) *Jan Čarek* (sbírka *Hvězdy na nebi*): „*Jsem egyptský voják, | ... jsem perský voják — je nás mnoho, | vystřelenými šípy zastíňujeme slunce, | v tisících vyšli jsme, padneme do jednoho. | Jsem řecký voják, | miluji svou matku a velké slané moře, | bojuji u Tróje, padám v Thermopylách, | na Marathoně se bijí na předu falangy první, | od Plataj přinášejí mě na vypouklém štítě | zbroceného krví. | Jsem římský voják, ne tisícník, ne centurio, | poslední z řady, | břehy moře zalil jsem krví, svým tělem pohnojil Galii. | ... Jsem rakouský voják, | ... jsem stár jak země, nikdo má nespočte léta, | tisíckrát vraždil jsem, tisíckrát pad, | vesnice sežehl, zneuctil ženy, | tisíciletým pochodem a krví jsem unavený, | břemeno v klinu mě tiskne, vína do prachu tlačí — | Jsem věčný voják, na zeměkouli klečím a pláčím.*“

Také ohlas přímé četby antických textů je hojnější a je nepochybně vyvolán překlady, které se staly součástí národní kultury. Tak na *Ovidiův* námět složil *Fr. Hrubín* báseň o moderní *Syrinx* s charakteristickými úvodními slovy: „*Malou proměnu zpívám. | Aby uniklo smrti, všechno se stále mění, | rezavý podzim v zimu, zima v jaro. | Tak svět jen proměnou trvá. | Odpusť mi, Ovidie!*“ (*Syrinx*, sbírka *Až do konce lásky 1962*). Podobně se ozývá *Platón* u *Jiřího Gruši* (*Světlá lhůta 1964*): „*Ó nahní se v srsti veverčíně | a stejnou heb-*

kostí nás obviňuj | až studem jati | zevnitř osvitíme | platónovskou sluj|)“ anebo *Vl. Holana* (Pod Blaníkem, sbírka Bolest 1949—55; 1965: „*Básník je možná tvůrce, | dostalo-li se mu té milosti, | nikdy však stvořitel. Jak by tedy, | odmítá-li sebevzývání, | mohl být přijat Platónem | do ideální obce?* |“ anebo báseň *Non cum Platone* z téže sbírky). Podobné náměty se ozývají i v básních *Grušových* (*Orfeus a Eurydike*), *Holubových* (*Proteus, Teiresias*, srov. *Plamen* 10/1964), *Floriánových* (*Ars poetica*, *Plamen* 10/1964) a jiných.

Nejvíce se opět objevují v díle *Holanově*. V *Noci s Hamletem* (1964) je to např. ohlas mystiky čísel, otázka poznání, semena z Loga, objevuje se znovu oblíbený *Holanův Apollon* mající u něho funkci *Múzy* již ve sbírce *Oblouk* (1934, báseň *Však..*) a *Kameni, přicházíš* (1937, báseň *Služebnost*), *Menippos*; v *Bolesti* (básně 1949—1955, 1965) se objevují reminiscence z *Homéra*. Báseň *Našel jsi* přináší spravedlivě vyčítavý úryvek, v němž dívka slibuje: „*Takovému | utíkáme potom raději s Paridem | na černou loď*“ (ta je ovšem z *Alkaia*); báseň *Neprátelům výtku a poučení, že „Orla napadne jen orel | a raněného Hektora může litovat jen právě Achilles*“ i rozvášněné básníkově pohrdání, vyjádřené spojením velkého a malého námětu: „*Můžete se smát, ale orla napadne jen orlice | a raněného Achilla jen Briseovna. | Být není lehké... Lehká jsou jen hovna |...|*“; hovoří se zasvěceně o *Vergiliově čtvrté ekloze* (*Návrat*) a o *Vergiliově hrobu* (*Dopis*), v básni *Dopis* se objevují *Plautus*, mluvící *punsky*, *Hermes*, *bůh zlodějů a průvodce duší zemřelých*, *atomismus Demokritův*, *Longinus* a *Proserpina*. Není lehké vždy pochopit básníkův úmysl, skrývající se v užití antického námětu. *Budoucím vykladačům* dá jistě hodně práce vysvětlit jeho obsah. Zde jsme si tento úkol nekladli, nýbrž chtěli jen poukázat na bohatství antických námětů v *Holanově* díle.

Naznačili-li jsme právě u *Holana* možnost jiného zámyslu básníkovy, než jaký dává strohý, *klasickofilologický výklad*, pak musíme poznamenat, že je tomu nejen v díle tak filosofickém, ale také v projevech autorů, kteří jen chtějí vyvolat určitou náladu. I u nich nesmíme hledět na přesnost obrazu, nýbrž jen na *impresi*, např. ve verších *A. Vrbové* (*Loď — v Sondách a písních*): *Ale chtěla jsem navždy zachytit | rozpětí moře mezi Trójou a ostrovem Tenedos! Rumělkou rud, z nichž kovali Řekové sloupy.* — *Školský výklad* hledící ke skutečnosti musí však konstatovat, že *Tenedos* byl proslaven krásou žen, jemným zbožím a že *Řekové sloupy* nekovali.

Co se proti dřívějšku objevuje v *moderní poezii* častěji, jsou *přímé citáty latinského textu*, které se stávají jeho součástí. Děje

se tak bezpochyby pod širším celosvětovým proudem, který v poezii užívá míšení jazyků. Bylo-li užívání latiny omezeno více na typická slova (srov. J. Kolman-Cassius, Praha: „*pro něho kasty mrtvé miserere / pro mne budoucnosti píseň bitevní*“, anebo J. Gruša, Host (Svět-lá lhůta 1964): „*Znal jsi přece Johanu z Arcu / a co máš od Archiméda / Snad vydechnutím / jsem mohl zadržmolit / — což ji neupálili / a heuréka je i v čítankách*“), pak se latinská věta stává teď součástí básně. Tak v básni Má škola postřílená esesmany (Ivan Diviš, Umbriana 1965) je to věta *Caveant consules, ne quid detrimenti / res publica capiat*, v Holanově Zuzaně v lázni (Plamen 5/63/83): *Post mortem nihil est, ipsaque mors nihil* anebo v Dopise: „*Pláču radostí, že jste, / co budu dělat Anno... die Veneris post S. Luciam, / elektron tančí na tantalovém vlákně, / milenci vycházejí...*“ U Holana se latina objevuje i v názvech básní, např. *Somnia et noctium phantasmata* (Bez názvu 1963), *Ubi nullus ordo, sed perpetuus horror* (Bolest 1965) atp.

Na formální stránku poezie měla po válce vliv antika asi ve stejném rozsahu, totiž v ojedinělém výskytu hexametru, opět v díle V. Nezvala, ať již v jeho *Atlantidě* anebo zejména ve sbírce *Chrpy a města* (1955): „*Prameny blátivých řek se ztrácejí v skalnatém písku, / v travinách slatín a luk, v rákosí, kudy kráčel / zbloudilý paprsek hvězd, než zmizí v hubeném ránu.*“ / Právem poukázal J. Hrabák (Úvod do teorie verše 120) na tento hexametr jako na podnětný. Stanoviska kritika a básníka jsou jistě zajímavá zejména dnes, kdy se mnozí překladatelé snaží překládat osobitě a s opovržením hovoří o klasických filozích (J. Pokorný, Vl. Šrámek aj.). Upozorníme alespoň na to, že ve verši *v travinách..* je přízvuk ve slově *rákosí* na slabice *sí*, což by si jistě málokterý překladatel dovolil. Zde však má takový postup estetickou hodnotu a popis Nezvalovy krajiny jakoby navazoval na obrozenské tradice Kollárovy.

Antické náměty se objevují i v dnešní satirické tvorbě, a to proto, že přeneseny do současné doby vyvolávají smích a pocit komična, jak to rozpracovali již *VaW* v předválečném Osvobozeném divadle (*César, Osel a stín, Nebe na zemi*). Tento komický účinek se zvětšuje zasazením do textu, který je sám o sobě komický anebo je doprovázen kresbou, vyvracející kladný účinek mluveného slova. Takovou metodou pracují např. v Dikobrazu. Jako příklad za všechny uvedme několik veršů z Legendy o posledním soudu (Dikobrazím ostnem 1954) od Karla Bradáče: „*Zvuk trouby dolehne i do nejhlušších uší. / Na bránu nebeskou již veškerenstvo buší, / tu Ctsar*

Nero po křesťanech pátrá, | tam Caesar hledá, kde je Kleopatra, | zde kráčí Platon, poněkud se nudě, | tu Diogenes poskakuje v sudě, | tam žlutou ráží klopu dandy zdobí, | vedle, kyj přes rámě, muž z kamenné jde doby.“ *Obrázky Nepraktovy* není třeba uvádět. A jestliže je někdo nezná, nechť si prohlédne alespoň jejich výbor (*Motivy z amfor*, 1960).

Poněkud jinak pracují jiní komikové, pro něž je antický výraz spíše předmětem dadaistického vtipu. Jeho představitelem je *Jiří Suchý* (Motýl 1965), který v jednom svém popěvku pracuje takto s jménem Aristofanovým: „*Aristofanes | Už kdysi nanes | Že zármutek je | Prokletí | | A od té doby | Smích lidí zdobí | I v dobách plných | Napětí | | Komici klauni | ba i diplomati | Stále nás nutí | něčemu se smáti | | Od doby pana | Aristofana | Až po dvacáté | Století | | Kdo vtip neumí pochopit | Kdo tihne ke smutku | A kdo je stále neveselý | | Měl by za to vroubek mít | V kádrovým posudku | ...*“

Ukázali jsme na několik okolností, za nichž vstupují antické náměty do naší literatury. Nebylo naší snahou ani přinést jejich úplný výčet ani podat jejich výklad. Ale snad i těch několik poukazů zbystří naši pozornost při čtení některých literárních druhů a zaměří ji na úsek kultury, který jsme hledali spíše u jiných, a u nás alespoň v jiných časových úsecích nežli v dnešku.

R. HOŠEK

Diskuse a polemiky

K PROBLEMATICE FORMACÍ V ANTICE

Článek byl pronesen ve formě referátu na symposiu o formacích, které pořádala Čs. společnost orientalistická ve dnech 5. a 6. 11. 1965. Jsem si vědom toho, že názory v článku vyslovené jsou sporné a nechci, aby byly považovány za víc než za námět k diskusi.

Chtěl bych pronést několik poznámek k problému, který byl u nás v poslední době často nadhazován, zvl. soudr. Pokorou, zda otrokářský řád následuje jako zákonitá vývojová etapa po řádu prvotně pospolném. Fakt je, že klasikové marxismu nám zobecnění tohoto druhu zanechali. Bylo by možno připomenout Engelsovu známou pasáž z Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu o třech po sobě následujících velkých formách poroby — otroctví, nevolnictví a námezdní práci; otroctví zde Engels označuje jako první formu vykořisťování vlastní antickému světu (cit. dílo, Praha 1949, str. 157). Dále než Engels šel v zobecnění o nutné posloupnosti společenských řádů (a typů států) Lenin v přednášce O státu (Praha 1952, s. 10—11): „Vývoj každé lidské společnosti během tisíciletí ve všech zemích bez výjimky nám ukazuje všeobecnou zákonitost, pravidelnost, důslednost tohoto vývoje tím způsobem, že na začátku máme beztřídní společnost — patriarchální, prvotní společnost, ve které nebylo aristokratů; pak společnost založenou na otroctví, společnost otrokářskou. Tím prošla celá současná civilizovaná Evropa — otroctví úplně převládalo před 2 000 lety.“ Dále pak Lenin říká, že to platí i o ostatních částech světa. Engels a Lenin si jistě nemysleli, že jejich slova, která sotva vážili na lékárnických vážkách, budou jednou základem sice ucelené, ale krajně schématické a dogmatické koncepce světových dějin. O tom, jak došlo v sovětské vědě ke kodifikaci schématu pěti formací, psal zasvěceně s. Pečírka a nebudu zde proto jeho závěry opakovat (ČSČH 1964, 3). Proti imputaci údajné zákonitosti, že po prvotně pospolném řádu nastupuje řád otrokářský, na dějiny orientálních zemí byly v poslední době, jak je všeobecně známo, vzneseny velmi kritické námítky jak od historiků — specialistů, tak od marxistických teoretiků (diskuse v La Pensée 1964).

Chtěl bych skeptici, pokud jde o otrokářský řád jako zákonitou etapu po společnosti kmenové, rozšířit i na dějiny antické, zvl. řecké. Udělali to už konečně do jisté míry s. Oliva a Pečírka v diskusi,

organizované redakcí Dějin a současnosti (1964,4). S. Oliva tam vyslovil myšlenku, s kterou plně souhlasím, že „stěží můžeme celé období a všechny oblasti antického Řecka a Říma zařadit jednoznačně do otrokářské formace“ (S. 29). Myslím např., že v Athénách lze sotva mluvit, hledíme-li k poměru mezi svobodnou a otrockou prací, o otrokářském řádu v době Kleisthenovy reformy (r. 508 př. n. l.); podobně je tomu s římskou společností dejme tomu do 1. nebo dokonce do 2. punské války; a sotva lze s dobrým svědomím předpokládat otrokářský řád v posledních stoletích římské říše. Nechtěl bych upadnout do opačného extrému a tvrdit, že antické společnosti nebyly otrokářské (v jistém smyslu) nikdy, jak k tomu jsou nakloněni někteří západní vědci, kteří — snad podvědomě — chtějí očišťovat antickou civilizaci. Řeckou i římskou společnost je jistě nutno v některých epochách (Athény — 5. až 4. stol.; Řím — 2. stol. př. n. l. — 1. stol. n. l.) označit za otrokářské v tom smyslu, že jejich normální ekonomické fungování si nelze bez práce velké masy otroků představit. Mám však dojem, že charakter antického systému otroctví (mám na mysli vyzrálé otroctví, jak je známe z Athén a Říma), ačkoliv fakta o něm jsou ve srovnání s jinými civilizacemi poměrně dobře známa, nebyl marxistickými teoretiky dostatečně analyzován.

Podle mého soudu by se dalo právě teoretickou analýzou klasického otroctví prokázat, že bylo — z jistého aspektu — zjevem nejen zákonitým (a tudíž platným i v jiných společnostech), nýbrž i náhodným. Co mě vede k tomuto tvrzení? Hlavně všeobecně známý fakt, z kterého zatím nebyly vyvozovány náležité důsledky, že klasické otroctví bylo založeno výhradně na vykořisťování otroků — cizinců, ať už dobytých ve válce, koupených nebo narozených v domě pánově. Kdyby byl tzv. otrokářský řád zákonitou etapou ve vývoji určité společnosti, musel by se vyvinout její vnitřní diferenciací. Tak tomu v antice přirozeně nebylo a pochybuji, zda se v dějinách taková společnost vůbec vyskytla. Je totiž těžké si představit a samo o sobě to vypadá nepravděpodobně, že by se z kmenového systému (jejž před otrok. společností předpokládáme) vnitřní cestou skočilo k tak extrémní formě útlaku, jako je právě otroctví. Teoreticky vzato se mi to zdá nemyslitelné, a to už z toho důvodu, že k zotročování by bylo třeba potlačovatelských orgánů, které rozkládající se kmenová společnost neměla.

Podívejme se však na historická fakta a jako příklad si vezměme Attiku 1. poloviny 1. tisíciletí př. n. l. V Attice už několik století před Solónem došlo k značné majetkové diferenciaci, zvl. pokud jde

o hlavní hospodářskou oblast — zemědělství. Půda byla v historické době rozdělena do soukromého obdělávání jednotlivých oiků (patriarchálních rodin — odnoží rodů), ale není jasná otázka její zeizitelnosti. Fakt však je, že koncentrace půdy v rukou velkostatkářů byla již na začátku 6. stol. pokročilá, jak lze dedukovat ze Solónova rozdělení občanů do majetkových tříd (příslušníci I. třídy, *pentakosiomedimnoi*, vlastnili několik desítek, snad okolo 40 ha, půdy). Na druhé straně existovalo velké množství chudých rolníků, jejichž postavení bylo velmi tísnivé. Mnozí z nich se stávali vlivem zadlužení závislými *hektémory* (šestidílníky), kteří museli 1/6 či dokonce 5/6 sklizně odvádět věřiteli; v extrémním případě mohli být prodáni i do otroctví — ovšem nikoliv doma, nýbrž za hranice. Důvody této praxe mohou být různé. Dlužní zákony, kodifikované Drakontovým zákoníkem (r. 624 př. n.l.), vedly do jisté míry k diferenciaci na otroky a otrokáře, ale otroci v zemi nezůstávali. (V zájmu vnitřní stability nebo s ohledem na kmenové cítění?) Když Solón r. 594 zahájil svou reformní činnost, byla Attika zmítána prudkými vnitřními boji mezi statkáři a drobnými rolníky. Jeho nejdemokratičtějšími a pro následující směr vývoje Athén nejdůležitějšími opatřeními bylo zrušení dluhů (*seisachtheia*) a zákaz ručit za dluhy osobní svobodou. Od Solónovy doby zmizeli v Attice hektémorové a žádný Athéňan už nesměl být prodán do otroctví. Proces vnitřní diferenciaci, vedoucí ke vztahům osobní závislosti a k vývozu otroků za hranice, byl tedy v Athénách zaražen. Solónova opatření znamenají důležitý bod obratu v athénských dějinách. Ze svobodných občanů se postupně vytváří vnitřně pevný kolektiv, a to kolektiv různě majetných vlastníků — rolníků, řemeslníků a obchodníků. V tomto kolektivu určitě převládala svobodná práce, i když práce otroků — cizinců se už dost používalo. Občanský kolektiv nebyl ještě ani po Kleisthenově reformě (r. 508) fakticky otrokářským, nýbrž byl otrokářským pouze potenciálně (viz níže). To, že Athéňané začali během 5. stol., zvl. v *pentekontaetii*, používat v hojné míře otrocké práce, záleželo na mnoha faktorech. Samozřejmým předpokladem, splněným už před mnoha stoletími, byla určitá produktivita práce, umožňující vytvoření nadvýrobku a vykořisťování. Musely zde být ekonomické stimuly pro zvyšování výroby a ty přicházely především z možností rozvíjejícího se vnitřního i zahraničního obchodu. Převedení možnosti vykořisťovat otrockou práci ve skutečnost záleželo však na faktoru vnějším, avšak mimořádně důležitém — na existenci dostupných zdrojů otroků. Takové zdroje tu byly; byly to jednak slabší řecké městské státy, ale především barbarské kmeny

na periferii řeckého světa, na Balkáně, v Malé Asii a Černomoří. Odtud především byl zajišťován pravidelný přísun otroků pro Athény, jak dosvědčují jejich jména. Závěr, který se vnučuje z toho, co bylo uvedeno: Otrokářský řád (nazývejme ho zatím tak) nevznikl v Athénách, jakož i v jiných městských státech podobného typu, jen immanentním vývojem společnosti samé, nýbrž byl podmíněn určitým stavem okolí. Tento řád vyžadoval koexistenci méně vyvinutých, popř. vojensky slabších civilizací. Klasický otrokářský řád tedy vzniká interakcí společností na určitém stupni jejich vývoje. Nerovnoměrnost hist. vývoje jednotlivých oblastí řec. světa a jeho okolí (existence oné barbarské periferie) se ukázala příznivým faktorem pro utváření řádu, který byl ve vysokém stupni založen na práci otroků. V tomto smyslu je otrokářský řád Athén a jiných městských států náhodný. Jeho výskyt tedy nelze považovat za zákonitý, nýbrž za pravděpodobný v jistém stupni. Známe zobecnění, že při vzniku třídní společnosti dochází k rozštěpení společnosti na otroky a otrokáře (pro což má být hlavním dokladem antika), je polopravda, vzniklá tím, že se zapomnělo na malou distinkci: odkud se berou otroci. Na otroky a otrokáře se, alespoň v řeckém a římském světě, nerozštěpuje jedna společnost, nýbrž z určitých společností se vytvořily kolektivy, které do sebe vsávaly z jiných, méně vyvinutých, popř. slabších zemí otroky jako pracovní sílu. Z uvedeného je, myslím, jasné, že nemůže být řeči o tom, že by otrokářský řád byl zákonitou etapou ve vývoji jedné, izolované vzaté země. Jeho podmínkou je určitý historický kontext, koexistence vyvinutějších a méněvyvinutých zemí. Přenesení otrokářského řádu podle vzoru antiky do orientálních zemí bylo, jak je vidět, nedorozuměním.

Na druhé straně se však domnívám, že antické otroctví má svůj zákonitý aspekt, a to v tom smyslu, že bylo při dané struktuře řecké a římské společnosti nejpřirozenější formou vykořisťování. Dříve než tuto myšlenku objasním, chtěl bych odmítnout názor, doposud rozšířený vlivem stalinské interpretace historického materialismu, že otroctví je podmíněno nízkým stupněm rozvoje výrobních sil a nízkou produktivitou práce. Jednoduše řečeno, otroctví se vysvětlovalo tzv. zákonem závazného souladu výrobních sil a výrobních vztahů. Myslím, že to je vulgarizace, která se v konfrontaci se skutečností nedá udržet. Athénští otroci konali práci vysoce kvalifikovanou a produktivní (např. v keramické výrobě), práci kvalifikovanější než v pozdějších dobách konali nevolníci nebo námezdní dělníci. Vysvětlení je třeba hledat jinde. Pokusím se ukázat, že otroctví je

podmíněno společenskoekonomickou organizací svobodných občanů samotných. Zatím musí jít nutně o pouhý náčrt, který si vyžaduje hlubšího zpracování.

1. Uvnitř občanských kolektivů městských států neexistují — nebo jen v nepatrné míře — volné pracovní síly. Všichni občané jsou (nebo mají být), pokud městský stát není rozložen, vlastníky a výrobci. Námezdní práce je výjimečným zjevem a mezi svobodnými se jí pohrdá; pokud existuje, mívá sezónní nebo dočasný charakter.

2. Občanský kolektiv v městských státech je organizován jako kmen, přesněji řečeno jako svaz kmenů s centrálním řízením; např. athénská společnost s pozoruhodnou věrností napodobuje na vyšším stupni model společnosti kmenové. Podstatný rozdíl je však v tom, že občané se dělí do hierarchicky organizovaných skupin podle principu teritoriálního, nikoliv již příbuzenského, a že z občanů se stali soukromí vlastníci, mezi nimiž se dokonce do značné míry rozvinuly směnné vztahy. Občanský kolektiv si však podržel svou kmenovou uzavřenost vůči vnějšímu světu; členství v něm je dědičné, náboženstvím posvěcené, a přístup do něho je pro cizince nsnadný; přijetí nového občana musí schválit sněm. Městský stát byl stále ještě lokálně omezenou pospolitostí, s odpovídajícím lokálním cítěním. Všelidské myšlenky byly Řekům 5. a 4. stol. něčím cizím. Pospolitosti městských států byly rámcem, v němž se utvářel život i myšlení lidí.

3. Pospolitost svobodných se neskládala z rovnoprávných individuí, jaké známe z moderní společnosti. Základní buňkou v městských státech byl *oikos* (*família*, domácí společenství), který byl pod autoritativní vládou otce; ten vládl nad ženou, dětmi a třetí kategorií — a tou byli právě otroci. Získaná pracovní síla musela být začleněna do struktury společnosti a pro Řeky bylo přirozené, že byla začleněna do oiků, kde měla zcela podřízené postavení. Jsem přesvědčen, že antické otroctví má nejtěsnější souvislost s formou rodiny, která byla v ant. světě podstatně jiná než v následujících společenských rádech.

Otroctví v městských státech bylo zajisté faktorem nesmírně důležitým; na využití otrocké práce závisela často prosperita městských států. Zázračný vzestup Athén v 5. stol. by byl sotva nastal, kdyby nebylo otroctví proniklo do všech oblastí výroby. Otroctví mělo vliv nejen na hospodářský rozkvět, nýbrž i na demokratizaci politického života, který byl přirozeně doménou svobodných občanů. Na druhé straně však mělo využívání práce otroků i vliv rozkladné,

protože zvětšovalo majetkovou nerovnost mezi občany a bylo tudíž jedním z faktorů, které přispívaly k vnitřnímu rozkladu. I když bylo otroctví v ant. světě institucí velmi důležitou, přece jen si myslím, že bylo faktorem pouze modifikujícím, že hlavním v celých antických dějinách zůstávají vztahy mezi svobodnými občany. O oprávněnosti názvu otrokářský řád pro celou epochu starověkého Řecka a Říma mám pochybnosti, ovšem nevím, jak by se tento řád, respektive jeho vývojové etapy, měl nazývat. Vytvořit lepší modely antických společenských útvarů, než které máme dosud, je společným úkolem historiků, sociologů a filosofů.

J. JANDA

RÉSUMÉ

Zur Problematik der sozial-ökonomischen Formationen in der Antike

In diesem Aufsatz werden einige dogmatische Anschauungen über die sozial-ökonomische Struktur der antiken Gesellschaft kritisiert. Der Verfasser, ohne die Bedeutung der Sklavenarbeit zu bestreiten, stellt die Frage auf, ob es überhaupt berechtigt ist, in der antiken Geschichte von Sklavenhaltergesellschaft zu reden, und spricht darüber seinen Zweifel aus.

Veruda 1965

V sobotu 26. června 1965 v 5 hodin ráno opustila Prahu čtyři osobní auta, která měla před sebou vzdálený cíl: bylo jím jugoslávské město Pula v jižním cípu istrijského poloostrova. Odjezd z Prahy byl počátkem druhé hydroarcheologické expedice sportovních potápěčů Mladé fronty na jugoslávském pobřeží. Skončilo jím dlouhé období příprav a jednání, jež byly nutné k uskutečnění expedice. Příprava přesného programu s představiteli Archeologického muzea v Pule, pod jehož patronací a vedením se průzkum provádí, zabezpečení složitého technického zařízení pro početnou výpravu, zajištění dopravy lidí i nutného materiálu z Prahy až na jaderské pobřeží nebylo maličkostí. Plně naložený nákladní automobil, který vzlal technické zařízení, vrazil na cestu prozíravě o den dříve nežli jádro účastníků expedice.

Po dlouhé cestě, která vedla z Prahy přes Brno, Bratislavu, Győr, Székesfehérvár, Nagykanizsu, Varaždin, Záhřeb a Lublaň, se výprava konečně ocitla v Pule. Město i moře ji uvítalo zalito palčivými paprsky jižního slunce. Bůh Hélios zachoval výpravě svou přízeň po celý měsíc jejího trvání. Již prvé rozhlédnutí po Pule přesvědčilo každého, že stojí na staré římské půdě. Obrovský a krásně zachovaný amfiteátr, do něhož se vešlo přes 20000 diváků, monumentální brána s dvojím obloukem, již se dnes přichází k budově Archeologického muzea Istrie, Augustův chrám na někdejším fóru, který šťastně přežil řadu staletí a unikl neblahým zásahům, jimž padl za oběť sousední chrám Diany, triumfální oblouk Sergiů na jednom z nejživějších míst dnešní Puly i jiné zbytky z římského období roztroušené prakticky na území celého města dodávají

Pule zvláštní atmosféry, v níž se antika přirozeně a organicky pojí s architekturou pozdějších věků.

V rozsáhlé budově Archeologického muzea se skrývá jedinečné lapidarium i význačné památky z Puly a jejího okolí. Je zde umístěna i bohatá knihovna překvapivě dobře vybavená recentními ročníky odborných časopisů. Muzeum je centrem živé archeologické činnosti, která se v poslední době neomezuje jen na tradiční pozemní výzkum. Nepochybně pod vlivem úspěšných hydroarcheologických výzkumů ve Francii, Španělsku a v Itálii začali i jugoslávští badatelé hledět na své vlastní pobřeží jako na archeologicky neprobádanou půdu, která může vydat nejedno tajemství.

Profesor Štefan Mlakar je dnes vedoucím jugoslávským odborníkem v oboru hydroarcheologie. Zatím provádí výzkumy na istrijském pobřeží. Jeho cílem je však systematický průzkum celého jugoslávského pobřeží.

Na dosavadním výzkumu se vedle skupiny jugoslávských potápěčů podíleli významně i potápěči Mladé fronty. Říká se, že každý začátek je těžký; význam československé účasti je právě v tom, že k ní došlo v době, kdy se v Jugoslávii s tímto výzkumem začínalo. Výzkumy v Savudrii, k nimž došlo minulého roku, byly prvou příležitostí naší skupiny k získání zkušeností s hydroarcheologickou prací.

Letos se centrem výpravy stal ostrůvek Veruda ležící nedaleko Puly. Má jen několik stálých obyvatel: trvale zde žije pouze starý správce ostrova se svou rodinou. Zde tedy bylo expedici souzeno rozbít stany a prožít čtyři týdny uprostřed přírody, jejíž růst nebyl omezován a řízen lidskou rukou,

v těsném kontaktu s mořem, které bylo po řadě století donuceno vydat své historické památky.

Od příjezdu výpravy se okolí Verudy stalo dějištěm horečné činnosti. Naši i jugoslávští potápěči využívali ke své práci každé chvíle, kterou měli k dispozici. S dýchacími přístroji i bez nich se ponořovali do světa ticha, obdivovali se nádherné scenérii, jakou dovede vytvořit pouze tajuplné podmořské prostředí, a vraceli se na povrch s kořisti nejrozmanitějšího druhu: byli to mořští ježci, hvězdice, krabi, mušle roztočivých tvarů, ale i zlomky antické keramiky, zejména hrdla amfor.

Prakticky na všech místech, kde se průzkum konal, byly objeveny památky antického období. Systematický průzkum mořského dna přinášel od prvých okamžiků své výsledky. Je přirozené, že nešlo o překotné zdvínání objeveného materiálu k povrchu. Větší nálezové celky byly před zdvžením fotografovány a byly pořizovány soustavně i schematické náčrty jejich polohy. Ne vždy vydalo moře dobrovolně to, co střežilo déle než tisíciletí. Mnohé amfory byly zaneseny pískem či spojeny inkrustem s místem, na němž spočívaly. Tu bylo nutno sáhnout ke krumpáči nebo ke kladivu a snažit se o opatrné vyproštění amfor. Velké amfory obrostlé inkrustem a naplněné pískem smíšeným s vodou působily obtíže svou vahou nejen při zdvžení, ale i při hrubém očišťování na povrchu. Avšak členové expedice nelitovali námahy. Díky jejich úsilí počet úlolků vzrůstal, takže místo v táboře, vyhrazené původně pro uskladnění nálezů, záhy nestačilo.

Počet hrdel amfor dosáhl na konci expedice více než dvou set. Ale zlatým hřebem mezi hromadami fragmentů byly celé amfory. Bylo jich celkem 14, většinou masivních

kusů hruškovitého tvaru, ale i štíhlých a podlouhlých. Tři z nich měly ještě hrdlo uzavřené zátkou. Byly objeveny v hloubce 23—30 m u jižního pobřeží ostrova Velkého Fraškeru, který leží na východ od Verudy. Je naděje, že někde v této končině se tají i zbytky vraku, jehož náklad tvořily některé z objevených amfor.

Avšak ani fragmenty amfor nejsou bez významu. Podařilo se nám objevit jedno kolkované hrdlo amfory, což je v istrijské oblasti věc velice vzácná. Objevený materiál je důležitý jako podklad pro soustavné zpracování typologie amfor v istrijské oblasti, kterou zpracovává prof. Š. Mlakar. Ve dvou případech se našla hrdla typu dosud neznámého v těchto končinách. V prvním případě šlo o jednotlivý nález masivního hrdla širokého, v druhém případě o hromadný objev velké skupiny trychtýřovitých hrdel s elegantně napojenými držadly. Tyto fragmenty ležely v hloubce 8—16 m ve třech velkých skupinách nedaleko pevninského pobřeží v blízkosti výletního místa Rybářská koliba. Z větších fragmentů upoutá pozornost válcovitá tenkostěnná amfora s nízkým a širokým hrdlem a drobnými uchy, která je nejspíše severoafriického původu.

Nalezené předměty pocházejí z dlouhého období — sahají od 1. stol. př. n. l. až do pozdní antiky. Jsou svědky o živém námořním obchodu v jižním cípu istrijského poloostrova a umožňují poznat aspoň část významného námořního spoje, který vedl kolem jižního pobřeží Velkého Fraškeru.

Po celou dobu se výprava těšila zájmu a přátelství všech, s nimiž přišla do styku. Pracovníci Archeologického muzea v Pule přijali členy výpravy jako staré známé, jimiž ostatně většina účastníků výpravy také opravdu byla. Ale i jinak, u lidí,

s nimiž jsme „neměli co dělat“, jsme se setkávali se zájmem a sympatiemi. Jugoslávští výletníci, kteří zvláště v neděli zaplavovali ostrov, prohlíželi vylovené předměty, okukovali kompresor i jiné stroje, které jsme přivezli s sebou, gumové čluny, neoprenové potápěčské úbory i další speciality. Jugoslávští lidé nás při-

jali mezi sebe prostě, bez dlouhých řečí, ale se srdečnými úsměvy. A jestliže naši jugoslávští přátelé očekávají, že československá potápěčská expedice se bude do jejich vlasti znovu vracet a opět se podílet na hydroarcheologickém výzkumu Jadrana, je to další a ne nevýznamný úspěch výpravy.

J. Burian

Ze života zahraničních vědeckých společností

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE KLASICKÝCH STUDIÍ V BUDAPEŠTI

Více než půldruhého roku po konferenci leningradské (konala se v dubnu 1964) byla z podnětu Výboru Eiréné uspořádána ve dnech 1. až 4. listopadu 1965 Maďarskou akademií věd v Budapešti další, v pořadí již osmá, konference klasických studií. Organizačním výborem bezvadně připravená a vedená konference potvrdila dvě tendence projevující se při těchto významných setkáních pracovníků věd o antickém starověku: stoupající počet zahraničních účastníků (také tentokrát „dodala“ jich nejvíce Něm. dem. republika, objevili se však nově i hosté z Rakouska a odjinud; výprava z ČSSR, původně dosti početná, se nakonec zmenšila na 6, resp. 7 účastníků), což svědčí o stoupajícím prestiži těchto konferencí, jež umožňují setkání a dialog Západu s Východem v oborech společenskovedních; zadruhé — s tím souvisící — stoupání počtu přednášených referátů a sdělení: což je jev, který nemůžeme paušálně schvalovat; má-li se v třech a půl dnech (dopoledne prvního dne obsáhne zpra-

vidla zahajovací ceremoniál) absolvovat neméně než 140 přihlášených referátů (i když z nich asi 20 odpadlo, protože jejich autoři musili svou účast odřící), i když jsou rozděleny do 4, resp. 5 sekcí, musí se přísně dbát na dodržování povoleného času a přednášející nemá dost volnosti ukázat svůj problém, resp. jeho řešení s více stran.

Výbor Eiréné, který se v průběhu konference sešel, tuto nesnáz také konstatoval a navrhl, aby se příště postupovalo jiným způsobem: pro každé navržené téma by měl být zvolen hlavní referent, jenž by podal výklad pokud možná vyčerpávající, kdežto druzí účastníci by se spokojili s nedlouhými diskusními příspěvky, jež by hlavní referent v závěrečném slově zhodnotil a shrnul. Tento způsob nebude moci být uplatněn v bezprostředně následující konferenci (brněnské), chystané na duben 1966, teprve v 10. (jež má být uspořádána ve Zhořelci, NDR v říjnu 1967), resp. 11. (chystané Polskou akademií na rok 1968).

—vv—

Latina v zahraničí a u nás

KOLOKVIUM O KLASICKÝCH STUDIÍCH VE VYUČOVÁNÍ

Ve dnech 19.—22. srpna 1965 se konalo v Londýně kolokvium o dnešním stavu a výhledech klasických studií ve vyučování, navazující na první poradu, ke které došlo v rámci IV. mezinárodního kongresu klasických studií ve Philadelphii v USA (viz résumé přednášky v *ZJKF* 7, 1965, 123). Také na tomto zasedání, jako roku 1964, měl početní převahu anglosaský živel, což však nebylo nikterak na závadu jednání, poněvadž se všichni snažili najít zásady platné obecně. Počet účastníků byl o něco menší než ve Philadelphii, přesto však přijeli představitelé mladší a střední badatelské generace z 12 států (Anglie, Austrálie, Brazílie, ČSSR, Francie, Ghany, Holandska, Itálie, Japonska, Španělska, Švédska a USA). Nemohl se tentokrát dostavit nikdo z Kanady, Mexika a NSR. Předsedal opět prof. Gerald F. Else z USA.

Na programu byly nejprve stručné zprávy o stavu a problematice antických studií v jednotlivých zemích (popř. i zemí okolních), a to jak co se týče výuky středoškolské, tak vysokoškolské, jež nelze navzájem striktně odlučovat.

Už pouhý přehled o stavu antických studií v jednotlivých zemích ukázal některé obecnější tendence. I v zemích, kde je výuka nejtradičtější, jako ve Španělsku, už nevystačí s jediným typem střední školy, jimž bylo donedávna klasické gymnasium. Diferenciace středního školství je samozřejmě na celém světě a rozhodně nelze žádat na každém, aby se učil latině. Umět latinsky bylo také až do nedávna v mnoha zemích znakem člověka vyšší kulturní i společenské úrovně. Tento sociologický aspekt není bez významu ani

dnes. Tak v Itálii, ačkoliv tam byla nedávnou reformou zrušena povinná latina na nižší střední škole, děti si ji hodně volí jako nepovinný předmět nebo se jí učí soukromě, protože se rodiče domnívají, že latina otevře jejich dětem cestu do vyšší společnosti. Podobně je tomu ve Francii, kde byl nyní vedle starších typů zaveden nový typ školy, zvaný *collèges d'enseignement secondaire*, který odpovídá asi naší 6.—9. třídě. Na tomto typu neexistuje latina, mnoho rodičů se jí však domáhá jako nepovinného předmětu, ačkoli pro ni nejsou vůbec učitelé. Na druhé straně je latina pro mnohé obory nutným předpokladem dalšího studia, především universitního; nejde tu o otázku vyšší společenské úrovně, ale nutnosti. Pro tyto lidi, kteří latinu nutně potřebují, jsou především určeny humanitní typy škol nebo humanitní větve. K určitému omezení, především počtu let, po něž se latině, resp. řečtině vyučuje na těchto typech škol, došlo téměř ve všech zemích. Ale i po tomto omezení se např. ve Švédsku (a podobně v Dánsku) učí latině čtyři roky po 6 hodinách týdně a řečtině dva roky. Obecně se volá po zintenzivnění zkráceného studia; výsledná znalost má být lepší, než byla dříve při vyučování delším, začasť však extenzivním (např. i ve Francii, která se pokládá za dědičku klasické kultury, se množily v posledních letech stesky na to, že absolvent střední školy není schopen porozumět snadnému latinskému textu).

Na množství a náplň klasických studií mají (nebo měly) vliv v jednotlivých zemích i poměry politické. Tak v Itálii nastal ústup klasických studií na středních školách ze značné části jako důsledek Musso-

linií nevhodné aktualizace světovládného římského impéria. V Africe se v mnoha bývalých koloniích hledají všemožné styčné body s národním kultúrou, proto se zdůrazňuje historie, studují se např. dějiny Afriky ve starověku; přesto se v bývalých francouzských a anglických koloniích západní Afriky daří postupně překonávat tento jednostranně zúžený pohled a latina se začíná chápat také jako vhodný základ pro studium moderních evropských jazyků. Naproti tomu nebyla politickými poměry ohrožena antická studia ve Španělsku. Obecně se ukazuje, že antickým studii nejvíce škodí nevhodná aktualizace, sloužící jen efemérním, okamžitým potřebám. Zajímavá je situace v Japonsku, kde se v poslední době rozvíjí studium latiny a řečtiny jako základu pro studium evropských jazyků a evropské kultury. Je vydáváno hodné překladů, především z řečtiny; také japonský účastník kolokvia se dostal ke studiu řečtiny jako franštinář od klasického francouzského dramatu (přitom latinu studoval velmi málo).

Těžiště londýnské schůzky bylo opět, jako ve Philadelphii, v diskusi. Ta byla zaměřena především ke třem otázkám již dříve stanoveným, jež se projednávaly jak v plénu, tak ve třech sekcích. První sekce se zabývala vyučováním jazyku, jeho rozsahem a náplní. V druhé sekci se jednalo o přístup k antickým literaturám, zejména o nových textech a komentářích a o způsobu, jak je přiblížit mládeži. Práce třetí sekce se zaměřila k otázkám civilizace, tj. především k antické historii, umění a archeologii, a pokoušela se najít jejich místo v dnešní školní výuce a v kulturním životě vůbec. Každý už předem ohlásil, v které sekci chce pracovat; všechny sekce měly kopodivu téměř stejný počet členů (jen sekce literární byla o něco

menší), což svědčí o tom, že prof. T. R. S. Broughton, který vybíral účastníky philadelphského kolokvia, dbal na poměrné zastoupení všech disciplín antických studií.

V první sekci se především snažili stanovit cíl základní výuky klasických jazyků. Formulace byla zcela prostá: naučit žáky číst originální nezjednodušené texty. Aby se tohoto cíle dosáhlo, je záhodno používat nejlepších nových metod, nedošlo se však k dohodě, které metody to jsou. Diskutovalo se o různých audiovizuálních pomůckách, uplatňovaných při studiu moderních jazyků, jež je však zpravidla obtížné aplikovat na jazyk mrtvý, u něhož cíl vyučování je poněkud jiný než u moderních jazyků. Největší diskusi vyvolala ústní (orální) metoda, o jejíž aplikaci na církevních středních školách v USA referoval v plénu David Kelly. Došlo se k názoru, že orální metody lze použít s jakýms takýms úspěchem v počátcích elementární výuky, že se jí však nemůže nahradit studium gramatiky. Z nových metod se poměrně nejlépe osvědčuje metoda strukturalistická (srov. referát B. Mouchové o Sweetově učebnici v *ZJKF* 5, 1963, 196—197). Žádná nová metoda není samospasitelná a ani staré vyučovací metody nelze paušálně zavrhnout. Ani anglosaská, často tak vysmívaná *prose composition*, tj. slohové cvičení na dané téma, nebyla zavržena; nejevohementněji se jí zastávali dva profesori starověkých dějin, především G. W. Bowersock, žák Sira Ronalda Symea, který přednáší na Harvardské universitě — poukazoval především na to, že *prose composition*, samozřejmě na vysokém stupni středoškolských znalostí, znamenitě pomáhá proniknout do ducha jazyka a do stylu a dikce jednotlivých autorů, třeba i historiků. Obecným požadavkem nejen jazykové sekce, ale i ostatních

bylo těsné spojení středoškolské a univerzitní výuky, a to nejen v návaznosti studia, ale i v metodách. Nedostatečné znalosti latiny ze střední školy nebo úplnou neznalost řečtiny lze dobře odstranit letními kursy, jež předcházejí před prvním semestrem studia na vysoké škole. Jsou zvláště rozšířeny v USA, kde často neznají studenti ze střední školy ani základy latiny.

Druhá sekce, literární, byla poněkud handikapována tím, že v ní zasedali jen anglicky mluvící účastníci. Diskutovalo se v ní o nových textech a komentářích, jichž je nutně zapotřebí. Není ovšem žádoucí, aby dále vzrůstal dosavadní počet sérií, již tak dost značný. V komentářích by se mělo hledět také k otázkám literární kritiky a aplikovat i na antická díla některá měřítká moderní literární vědy. Je ovšem samozřejmé, že stránku filologickou a historickou nelze nechat úplně stranou, naopak výklad by měl být komplexní. Se čtením literárních textů se má začít co nejdříve; vyskytly se dokonce hlasy, že u starších žáků, kteří začínají s latinou ve 14—15 letech, je možné číst texty už po 6 měsících důkladné přípravy. Nelze se vyhnout užívání překladů, především pro rozšíření okruhu četby. V této i ve třetí sekci se zdůrazňovalo, že je třeba vydávat monote-matické brožury (angl. *pamphlets*), kde by podle anglosaského způsobu mohly být otištěny i starší významné články.

V třetí sekci byla velká diskuse jednak o nejrůznějších učebních pomůckách, jednak o tom, jak definovat význam studia antické kultury tak, aby to bylo přijatelné pro celý svět. Tato definice měla tvořit preambuli usnesení, nakonec se však od ní upustilo, protože se nepodařilo najít formulaci, jež by nebyla jen torzem a dostatečně vyhovovala všem přítomným, natož pak

celému světu; antikou se totiž nezabývají dnes jen národy odchované evropskou kulturou. Částí této preambule bylo nesporné konstatování, že antika je významná uzavřená epocha, u níž známe začátek i konec a k jejímž studiu máme dostatek, ne však nepřehledný nadbytek materiálu písemného i archeologického. Pokud jde o pomůcky, doporučuje kolokvium rozšířit architektonickou fototéku, která existuje při Americkém archeologickém ústavu v Římě, tak, aby zahrnovala všechny oblasti antických studií a aby bylo možné odtamtud kdykoli dostat potřebnou fotografii jakékoli antické památky pro učební i studijní účely. Bylo by také třeba pořídit soupis všech vydaných map a atlasů antického světa. Co se týče monotematických brožurek, po nichž volala i sekce literární, pro starověké dějiny by bylo záhodno je vydávat o určitém časovém úseku nebo o významné osobnosti (např. o Solónovi, o antickém otroctví), pro klasickou archeologii pak o nejdůležitějších architektonických památkách, které by byly osvětleny co možná největším počtem fotografií a co nejstručnějším komentářem (např. Parthenón); jak pro historii, tak pro archeologii má být vždy připojena nejnnutnější bibliografie. Doporučuje se, aby země, které jsou bohaté na antické památky, poskytly fragmenty a menší předměty, jichž mohou postrádat, ostatním zemím výměnou za odpovídající, např. etnografický materiál, který mohou nabídnout země ostatní. Např. z Brazílie už uskutečnili takovou výměnu za indiánské materiály. Šlo by o věci určené především pro potřeby vyučování (ne pro účely studijní), aby žáci a studenti poznali skutečné originály, nejen sádrové odlitky. V Itálii lze konečně koupit i věrné napodobeniny, provedené moderními meto-

dami. Je tedy na každé zemi, zda se v ní najde někdo, kdo by se této věci ujal a výměnu projednal; stálo by to za námahu.

Společným požadavkem všech sekcí byly nové učebnice. Ve věku rozhlasu, filmu a televize se žák nerad učí z šedivé učebnice plné výjimek a nezáživných schémat, a takových učebnic je dosud mnoho. Proto se všem přítomným velmi líbila nová francouzská učebnice starověkých dějin (odpovídá naší učebnici pro 6. třídu), sestavená pod vedením Joela Le Galla, profesora starověkých dějin na universitě v Dijonu. Učebnice je plná reprodukcí, i barevných, umístěných přímo v textu, ukázek z antických autorů v nových překladech pořizovaných speciálně pro tuto knihu, přehledných tabulek apod. Textu je v ní co nejméně a ještě méně laciného hodnocení; to si má žák udělat sám na základě materiálů poskytnutých v knize a na základě metodického návodu učitelova. Obecně se zdůrazňovalo, že při vyučování antickým dějinám i jazykům je nejdůležitější osobnost učitele. Studium antiky má vést žáka k myšlení historickému, při výkladu se nemá příliš zjednodušovat, naopak se má ukazovat komplexnost jevů, jejich vztahy mezi sebou navzájem i k dnešku, také však rozdílnost jevů v antice i vzhledem k dnešku. Proto

je důležité nesvádět žáky lacinými paralelami, neaktualizovat za každou cenu, nehodnotit příkrými odsudky (např. Cicerona, jak jsme k tomu náchylní třeba podvědomým vlivem Macharovým) ani nadšenou nekritickou chválou (např. řecký zázrak).

Prozatímní rezoluce, jež vyšla z pléna po zasedání sekcí, je velmi kusá, neboť do ní mohlo přijít jen to, co platí pro všechny země a s čím souhlasilo celé plénum. Tato rezoluce, jež ještě musí být upravena a přestylizována, stejně jako stručné zprávy jednotlivých účastníků o stavu klasických studií, jejich perspektivách a významu v zastoupených zemích a shrnutí diskuse má vyjít v nejbližší době v aktech kolokvia v USA. Publikace má být rozeslána zdarma nebo za minimální poplatek pokud možná největšímu počtu institucí i jednotlivých zájemců v různých zemích. Kolokvium je orgánem pouze poradním, bez jakékoli faktické pravomoci, proto může dávat jen doporučení. Je však oprávněná naděje, že i tato doporučení budou platnou pomůckou při hledání nových forem klasických studií, po nichž se volá na celém světě a v neposlední řadě i u nás při obnoveném vyučování latině na našich středních školách.

L. Vidman

ZPRÁVA O CELOSTÁTNÍ INSTRUKTÁŽI UČITELŮ LATINY

Ve dnech 25.—27. října 1965 uspořádal Výzkumný ústav pedagogický v Praze z příkazu ministerstva školství a kultury na Křivokláte celostátní instruktáž učitelů latiny. Instruktáže se zúčastnilo 5—6 zástupců z každého kraje.

Program instruktáže byl připraven na poradě odborné komise latiny při VÚP, které se zúčastnili též zástupci kateder věd o antickém starověku z universit v Praze, Brně a Bratislavě a zástupce Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV. Vzhledem k současné situaci ve vyučování latině bylo dohodnuto, že hlavní náplní instruktáže budou problémy metodické.

Úvodní slovo na instruktáži přednesla dr. Alena Hakenová, vedoucí oddělení pro metodiku cizích jazyků ve VÚP v Praze, která celou instruktáž řídila. Ve svém referátu podala stručný nástin situace ve vývoji výuky latině u nás v posledních letech a formulovala úkoly a cíle povinného vyučování latině v novém učebním plánu SVVŠ. Daná problematika je zpracována též v jejím článku „Latina na SVVŠ“ v listopadovém čísle časopisu „Socialistická škola“.

Na úvodní referát navázala doc. dr. E. Kamínková, CSc, z Karlovy university v Praze přednáškou, v níž podrobně rozebrala koncepci vyučování latině na střední všeobecně vzdělávací škole. Probrala konkrétní možnosti výuky latiny v nových podmínkách jejího zavedení jako povinného předmětu (popř. předmětu volitelného na přírodovědné větvi). Zdůraznila především přínos gramatického výcviku pro rozvoj lingvistického myšlení žáků. Uvedla dále, že základní znalosti latiny budou přípravou pro studium různých oborů na vysokých školách. Speciální, tzn. terminologická při-

prava pro jednotlivé obory vysokoškolského studia zůstane náplní speciálních kursů na jednotlivých fakultách, tak jako je tomu i u živých jazyků. Výklady — či spíše jen příležitostné zmínky — o antické kultuře musí být z časových důvodů stručné a mají sloužit k prohloubení zájmu studentů o antickou vzdělanost. Na oba referáty navázala živá diskuse, svědčící o tom, že učitelé latiny se snaží ujasněním cíle výuky zajistit co nejlepší vyučovací výsledky.

Druhý den byl celý věnován problematice metodiky práce s novou učebnicí latiny. Spoluautor učebnice*, doc. dr. J. Špaňár z Komenškého university, vysvětlil nejdříve strukturu učebnice: první dvě části (dvakrát dvacet pět lekcí) slouží jako cvičebnice k nácviku gramatického učiva, třetí část je čítanková. Na humanitní větvi se probere celá učebnice, na přírodovědné jen obě první části, přičemž třetí oddíl si může student sám ze zájmu propočítat, popřípadě lze některých partií třetího dílu využít pro diferencovaný přístup k žákům, kteří budou o latinu mít zvláštní zájem. Při práci na učebnici se kolektiv autorů i recenzentů snažil o metodicky nejvhodnější postup, o co nejjednodušší podání gramatických výkladů, aby i v poměrně omezeném čase bylo možné dát žákům v latině co nejvíce. Doc. Špaňár hovořil též podrobně o metodách práce učitele v hodinách latiny. Ukazoval, jak je možno postupovat při výkladu gramatických jevů i probírání slovní zásoby. Zvlášť podrobně ukazoval, jak může při tom učitel využívat různých typů cvičení, jimiž se nová

* J. Špaňár — E. Kettner, Latincina pre 1.—3. ročník SVŠ, Bratislava, SPN, 1965

učebnice podstatněji liší od učebnic předchozích. Podrobně probral pak zejména jednotlivé lekce prvního dílu učebnice, aby byli učitelé na práci s ní co nejlépe metodicky připraveni. Referát doc. Špaňára bude spolu s výtahy z ostatních referátů přednesených na instruktáži uveřejněn na jaře 1966 v časopise „Cizí jazyky ve škole.“

Na přednášku autora učebnice navázala několikahodinová diskuse. Týkala se jednak metodických problémů, jednak podmínek práce na školách. Účastníci instruktáže vyslovili mimo jiné politování nad tím, že nová učebnice latiny, kterou velmi kladně hodnotili, vyšla zatím jen ve slovenské verzi, a to ještě jen v malém nákladu, zatím co na školy v českých zemích, na nichž se též začíná latině povinně vyučovat, přijde až začátkem příštího školního roku.

Ve večerní besedě se hovořilo o nutnosti vybavit i vyučování latině potřebnými názornými pomůckami, a byl projednán návrh na jejich vydávání, vypracovaný n. p. Učební pomůcky. Dále se projednávala situace v zabezpečení výuky latiny odbornými kádry. VÚP požádal přítomné učitele o pomoc při průzkumu stavu výuky latiny na SVVŠ. Účastníci instruktáže projevíli zájem také o současný stav výchovy nových latinářů na vysokých školách, o otázky dalšího vzdělávání učitelů latiny, o možnosti dálkového studia latiny apod. Na tyto dotazy

odpovídali přítomní zástupci kateder věd o antickém starověku.

Náplní posledního dne byla nejdříve přednáška dr. Vidmana, CSc, z Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV Informoval posluchače o současných diskusích o postavení klasických studií ve světě. Podal zprávu zejména o filadelfském kolokviu, o konferenci ve Výmaru a o kolokviu v Londýně. Učitelé měli tak možnost seznámit se s některými problémy výuky latiny, jejichž řešením se dnes v zahraničí zabývají.

Na tuto přednášku vhodně navázal referát s. Mouchové, CSc, z filosofické fakulty Karlovy university, o nových metodických směrech ve výuce klasických jazyků ve světě. Přednášející informovala posluchače zejména o uplatnění metody větňých vzorců, propracované pro latinu Sweetem, a o audioorálních postupech při její aplikaci v USA. Informovala i o názorných pomůčkách, které tam mají učitelé latiny k dispozici. Zajímavou přednáškou doplnila jednak demonstrací magnetofonového záznamu Sweetovy metody, jednak jiným dokumentálním materiálem.

Celá instruktáž byla po obsahové stránce dobře připravena a díky kvalitám přednášejících měla vysokou úroveň, takže ji účastníci velmi kladně hodnotili. Živé diskuse byly dokladem zájmu přítomných o probíranou tematiku i jejich upřímné snahy o zlepšení kvality vyučování latině na našich školách.

L. Drastíková

Z nové literatury

Nová vysokoškolská učebnica latinčiny

Hľadaním nových ciest vo výuke latinčiny na vysokých školách sa vyznačuje snaha autora novej vysokoškolskej príručky dr. A. Bartoňka, *Latina pro posluchače filozofické fakulty*, SPN, Praha 1965. Skriptá sú určené pre poslucháčov filologických odborov. Na základe nich si majú poslucháči, ako sám autor v úvode hovorí, osvojiť predovšetkým gramatickú štruktúru latinského jazyka, aby ju mohli zrovnávať s modernými jazykmi a aby mohli úspešnejšie vniknúť do historickej mluvnice príslušného jazykového odboru. Jadrom učebnice je teda výklad a nácvik gramatiky. Gramatika je rozdelená do šestnástich lekcí, ktoré obsahujú okrem výkladu a latinského textu rôzne precvičovacie úlohy a slovnú zásobu z prebraného učiva.

Pri zostavovaní učebnice autor sa riadil metodickými zásadami, úspešne používanými pri tvorbe novodobých učebníc. Nový netradičný postup autora badať hned v tom, že významove izolované a rôznorodé vety zaužívané pri zostavovaní latinských učebníc nahradzuje počnúc štvrtým cvičením súvislými textami, ktoré tvoria dejový celok. Ich obsah je pestrý a zaujímavý a poslucháči v nich príjemným a nenásilným spôsobom jednak získajú niektoré poznatky z rímskej histórie, literatúry, mytológie a reálií (napr. *De nece Caesaris*, *De exercitu Romano*, *De certaminibus Olympiis*, *De iudicio Paridis* a i.), jednak sú vitaným spestrením gramatickej látky, kde sa pútavý a zaujímavý obsah vhodne spája s gramatickým učivom.

Novými cestami sa autor ubera aj pri zatriedení a rozvrhnutí učiva do jednotlivých lekcí. Jeho dobre

premýšlený postup možno charakterizovať takto: autor spája do jedného cvičenia, resp. lekcie niekoľko organicky navzájom súvisiacich alebo sa podmieňujúcich gramatických javov, ktoré sa inak zvyknú preberať oddelene alebo naopak, časť gramatického systému autor presúva do iného cvičenia. K spájaniu viacerých javov do jedného cvičenia viedli autora iste predovšetkým praktické dôvody vyplývajúce z nedostatku času na zvládnutie obsahovo náročného učiva určeného výuke latinčiny na filologických odboroch. Pekným príkladom takéhoto organického spájania učiva je štrnásťte cvičenie, v ktorom autor preberá partic. fut. akt., gerundivum, tzv. opisné konjugácie a inf. fut. akt. a pas. Východiskom sú mu už vyložené participia prézentu a perfekta, čím učiaci sa nadobudne systematický pohľad na jednu ucelenú partiu latinskej gramatiky. Logické spájanie príbuzných alebo podobných gramatických javov a správna návaznosť charakterizujú metodický postup autora aj v ostatných častiach skriptu. Ako príklad opačného postupu, vymykajúceho sa do istej miery z rámca bežných metodických postupov zaužívaných v latinských učebniciach, môže poslúžiť izolované preberanie tretej osoby jednotného i množného čísla pasíva prézentného systému v druhom cvičení, kým systematický obraz o tvorení pasíva vo všetkých osobách získavame až v siedmom cvičení. V danom prípade akiste viedla autora praktická potreba frekvencie javu, čím sa nijako nenarušilo zdánlivé trieštenie systému. I keď v danom prípade možno súhlasit s metodickým postupom autora, vidí sa mi zaradenie deponentií (3. osoba

sg. a pl.) už do druhého cvičenia z hľadiska frekvencie výskytu trochu predčasné a metodicky neodôvodnené. Ako mŕtva forma pôsobí v tomto a ďalších cvičeniach aj infinitívny tvar deponentných sloviess (pri uvádzaní slovíčok sa autor bez neho neobíde) bez predchádzajúceho poučenia o tvorení infinitívu prízentu pasíva.

Snaha priblížiť význam latinského gramatického pojmu úzu materinského jazyka viedla autora na niektorých miestach k použitiu nelatinsky znejúceho kondicionálu prítomného namiesto konjunktívu imperfekta. Je to zbytočné narušenie systému latinského gramatického názvoslovnia, ktorého osvojenie v presnej forme hneď od začiatku by malo byť práve u filológov prvoradou záležitosťou a samozrejmosťou. Naproti tomu doslovné preklady tých gramatických javov, ktoré nemajú obdoby v češtine (*laudaturus sum* — jsem hodlající chválit a i.) treba všade privítať, pretože takéto lexikálne paralelizmy sú najlepšou pomôckou, ako priblížiť nový gramatický či lexikálny jav, o ktorom žiak dosiaľ nemal možnosť získať predstavu z materinského ani iného jazyka.

Menej podstatné gramatické javy, ktoré nemajú význam z hľadiska pochopenia štruktúry latinskej gramatiky, podávajú sa v učebnici vo forme tzv. doplňovacích cvičení. Sú to napríklad nepravidielné slovesá typu *fero, volo, fio*, a i., niektoré časti zo syntaxe (priame otázky a i.) a osobitnej zmienky si tu zaslužia zámená, ktoré sú podané vyčerpávajúcim a pritom neúnavným spôsobom, rozdelené do niekoľkých po sebe nie nasledujúcich lekcii. Kmýlnej predstave môže však zviest poslucháča na str. 75. štylizácia nadslovu Zámenné adjektiva s odlišným gen. sg. (-*ius*) a dat. sg. (-*i*), z čoho logicky vyplýva existencia

zámenných adjektív bez uvedených odlišností.

Cvičná časť lekcii je zameraná v prvom rade na precvičovanie mluvnice. V hojnej miere nachádzame tu aj preklady izolovaných gramatických celkov, poprípade celých viet z češtiny do latinčiny, ktoré sú dôležitým metodickým prostriedkom k dokonalejšiemu a trvalejšiemu osvojeniu gramatiky.

Vzhľadom na krátkosť času vymedzeného štúdiu latinčiny na filologických smeroch autor zrejme ráta s veľkou časťou práce doma. Preto prácu so slovným fondom usnadňuje poslucháčovi výhodným zoskupovaním slovíčok podľa slovných druhov, gramatickej príslušnosti a formálnej podobnosti hneď za lekciami. V cvičenej časti venuje pozornosť tvoreniu slovných spojení, ktorými sa tribi súdnosť spojení, fixuje znalosť slovíčok a rodov substantív. Prednosťou učebnice sú aj tri opakovacie lekcie, v ktorých sa zhrňa nielen gramatické učivo z predchádzajúcich lekcii, ale aj slovná zásoba obmedzená, pravda, len na základné slovné druhy, substantíva, adjektíva a slovesá.

Týmito niekoľkými poznámkami nechceli sme ani zďaleka vyčerpať celú problematiku novej vysokoškolskej učebnice, ale aspoň čiastočne ilustrovať metodický postup, ktorým sa bude uberať výuka latinčiny na filologických odboroch Filozofickej fakulty. Nový postup pôsobí sviežo, zaujímavo a pritom vyčerpáva všetky základné poznatky z latinskej gramatiky, ktoré môže poslucháč filológie použiť pri štúdiu vlastného odboru. Zdanlivý nedostatok gramatického systému plne vyváži vhodný metodický postup, v ktorom sa prelínajú základné metodické zásady názorného, organicky nadväzujúceho a uvedomelého vyučovania. Niekoľkokrát sa opaku-

júce tabulky časovania a iných gramatických javov, prehľadnosť spracovania, ktorá umožňuje učiacemu sa rýchlu orientáciu, výstižné grafické označenia sú dôležitými metodickými činiteľmi, ktoré treba rešpektovať aj pri výuke jazyka na vysokej škole. Nová učebnica je nielen dobrou pomôckou pre samostatne sa učiacich poslucháčov, ale aj dobrým vodidlom pre učiteľa, naznačujúc nevtieravo metodický postup pri vyučovaní. S príslušnými

doplňkami môže poslužiť ako dobrá pomôcka aj v prvom ročníku štúdia odboru latinčiny, v ktorom zápasíme s nedostatkom vhodných príručiek. Za to sa prihovára okrem bohatej cvičnej časti aj druhý diel učebnice (str. 159—277) obsahujúci bohatý výber z literárnej tvorby latinských autorov a staroveké nápisné texty, ktorých čítanie môže byť dobrým úvodom k systematickému čítaniu autorov.

E. Šimovičová

Nad novou učebnicí latiny

V loňskom roce vyšlo ve Slovenském pedagogickém nakladatelství v Bratislavě slovenské vydání nové učebnice latinského jazyka pro SVVŠ od autorů doc. dr. Júlia Špaňára a doc. Emanuela Kettnera. Učebnice již plně přihlíží k současnému pojetí latinského jazyka jako předmětu povinného v humanitní a volitelného v přírodovědné větvi SVVŠ. Je přizpůsobena dvouhodinovému týdennímu vyučování a plně respektuje stěžejní cíl výuky — osvojení základních znalostí latinského jazyka. Je rozdělena do tří dílů (468 stran), z nichž každý je určen pro jeden vyučovací ročník, a to tak, že oba první díly seznamují především se základními znalostmi gramatickými v 25 lekcích pro každý ročník (celkem 50 lekcí), 3. díl určený pro 3. ročník humanitní větve uvádí do četby římských autorů.

V celkovém pojetí se oběma autorům podařilo vynikajícím způsobem vyčlenit základní učivo a po stránce obsahové i metodické podat je ve formě, která plně odpovídá zvláštnostem latinského jazyka a při tom podněcuje k uplatnění moderních metod a prostředků ve vyučování. Každá z lekcí pro dva první ročníky obsahuje 4 části a je určena pro 2 vyučovací hodiny. Části

jsou tyto: výchozí text (zpravidla 10 vět), slovíčka (maximálně 18), výklad gramatiky a cvičení. V závěru jsou ještě uvedena živá slova k memorování. Výchozí texty — věty jsou v 1. díle podle potřeb gramatického učiva někdy i uměle vytvořeny, v 2. díle pak vybrány přímo z autentické římské literatury. Velmi cenným přínosem jsou cvičení k jednotlivým lekcím, která uvádějí řadu příkladů k procvičení gramatických jevů, upevnění slovní zásoby i pestré náměty k samostatné práci v rozvíjení gramatického myšlení. Po některých lekcích jsou uvedeny krátké souvislé články, shrnující probrané učivo. Učebnice předpokládá, že žák ovládne všechny věty i celou slovní zásobu. Zcela novým prvkem je srovnávání určitých jevů v latině s moderními jazyky i cizími výrazy používanými v mezinárodním měřítku. Struktura obou prvních částí učebnice je shodná, je v ní však patrná gradace náročnosti a návaznost poznatků. Ve 2. díle se častěji objevují krátké články místo živých slov, např. De equo Troiano, De Hannibale, De lupo et agno, De Sophocle apod., vybrané již z původních římských děl. Na konci 1. i 2. dílu jsou latinské písně s notami: In silvis resonant a A, a, a,

valeté studia. Po 2. díle jsou zařazeny přehledné gramatické tabulky o skloňování substantiv, adjektiv a zájmen, o číslovkách a časování aktivních a deponentních sloves.

3. díl učebnice má zcela odlišný charakter, obsahuje vybrané ukázky z římských autorů určené k četbě. Po stručném přehledu dějin řecké a římské literatury, který je výborně zpracován, následují ukázky v chronologickém sledu, nikoliv podle obtížnosti textu. Jsou uvedeni tito autoři: Plautus (pouze v překladu), Cicero, Caesar, Sallustius, Lucretius, Catullus, Vergilius, Horatius, Ovidius, Livius, Plinius, Tacitus, z odborné literatury Cato, Celsus, Gaius, římské nápisy a ze středověké a novověké latiny Cosmas, Karel IV., Bohuslav Hasištejnský, Komenský, Jacobaeus a Belius.

Vedle vlastního textu je podána celková charakteristika díla a pracovní poznámky k textu s výkladem obtížnějších vazeb a syntaktických jevů. Výklady k textům po stránce obsahové jsou širšího rázu a ve svém souhrnu vytvářejí povšechný přehled o všech složkách antické kultury. Velmi cenné jsou odkazy na moderní překlady i na působení literárních děl v umění pozdějších dob. V závěru 3. části je úvod do římské metriky, seznam moderních českých i slovenských překladů kromě těch, které jsou uvedeny u jednotlivých textů, latinsko-český slovník a poučení o výslovnosti cizích vlastních jmen.

Výhodou celkového pojetí učebnice je to, že v jediné knize je učivo pro všechny tři ročníky, což umožňuje žákům vracet se při četbě ke gramatice a naopak schopnějším žákům předem se seznamovat s četbou nebo doprovodnými texty. I vyučujícími toto uspořádání poskytuje možnost k mnohostranné práci.

Vedle obsahové a metodické stránky je předností učebnice též grafická úprava, která výrazně člení jednotlivé lekce a jejich části, usnadňuje zvládnutí gramatických poúček a odlišným typem a intenzitou písma i jednoduchými optickými prostředky přispívá k didaktické účinnosti. Zasluhou ilustrátora Karla Vodáka je učebnice zpestřena celou řadou obrázků v jednotné formě černých medailonů s bílou kresbou stylizovaných antických námětů. Obsahuje rovněž samostatnou obrazovou přílohu na křídlovém papíře s 22 fotografiemi výtvarných památek antického umění. Celková estetická úprava s vkusnou omyvatelnou obálkou a s barevnou předzáškou činí učebnici atraktivní, vskutku moderní a v ničem nepřipomíná strohé učebnice dřívější.

Dostává se nám do rukou učebnice po všech stránkách opravdu zdařilá a naše školy jistě budou netrpělivě očekávat brzké vydání jejího českého znění, které připravuje prof. Jiří Pech.

Věra Falková

Walter Jens, Odysseova závěť, Lidová demokracie Praha 1965. Přel. J. Stach z 3. vydání něm. originálu Das Testament des Odysseus v nakladatelství Günter Nessel, Pfullingen 1960.

Před časem nás Květuše Hyršlová ve svém Západoněmeckém poločase (Čs. spis. 1963) upozornila na jednu velmi zajímavou skutečnost. V západoněmecké literatuře bylo

totiž v poslední době mnohokrát použito odysseovského motivu. Autorka uvádí celkem pět knih (E. Schnabel: Der sechste Gesang; E. Barth: Enkel des Odysseus; H.

Stahl: Die Heimkehr des Odysseus; H. E. Nossack: Nekyia a W. Jens: Das Testament des Odysseus), v nichž se spisovatelé pokusili v postavě Odyssea opět jít do postavení člověka poloviny tohoto století. Nyní se nám dostává do rukou jedna z těchto knih, Jensova Odysseova závět. Přestože nebývá zvykem recenzovat na těchto stránkách moderní krásnou literaturu, považujeme za prospěšné seznámit naše čtenáře s tímto na výsost poutavým dílem.

W. Jens nám představuje svého hrdinu v zcela novém světle. Dalo by se říci, že obrátil tradiční příběh naruby. Jensovi nestál modelem důvtipný a lstivý válečník, ale spíše Odysseus předstírající šílenství, aby se nemusel účastnit války. Jensův Odysseus je totiž zapřísnělý pacifista. Snažil se pomocí veškerého svého důmyslu odvrátit válku. Ucházel se o krásnou Helenu, ale když poznal její krvežíznivou povahu, spojil všechny nápadníky slibem, že si budou v nebezpečí pomáhat, a sám odstoupil. Tentýž slib ho však vyžene do války. Snažil se skončit trojskou válku nekrvavě, ale svou lstí — proslaveným trojským koněm — dosáhl pravého opaku. Jens nepopřává Odysseovi jeho báječné cestování. Odysseus ztroskotá u ostrova Ógygie, jen v blouznění se dostává do říše mrtvých, a zachráněn trpělivě očekává budoucnost. Vrací se do hlučné a rozjásané

Ithaky, kde se Penelopa právě vdává, když uplynul rok poté, co námořníci přinesli zprávu, že zahynul. Aby zabránil občanské válce, odchází Odysseus nikým nepoznán, v paměti obraz Penelopy, která sedí na lavičce a hlídá svého vnuka hrajejího si s dřevěným koněm. Jemu pak adresuje Odysseus svoji závět.

Jensův hrdina, tolik podobný Borchertovu Beckmannovi, stojí jako on po návratu z války před zavřenými dveřmi. Vrátil se sice ze strašné války, unikl smrti, ale vrátil se k ženě, která mu už nepatří. Nikdy nemůže zapomenout na to, co prožil. Apokalyptická vidina říše mrtvých, zubožených padlých vojáků, kteří jej obžalovávají, půjde všude s ním. V jeho snu soudce mrtvých Rhadamanthys žalobu přijal a odsoudil jej: „Zabíjels: proto zemři. Mlčels: já tě vymazávám.“ Marně se snaží Odysseus vyložit si poslední slova ve smírné „Zapomeň na to, co bylo, začni znovu.“ Je vymazán z paměti živých a musí zůstat sám. Hrdá samota jeho mládí se mění v tesknou opuštěnost. Jensův Odysseus bojoval o svůj mír pasivně a trpně přijímá rozuzlení. Nezdá se, že by totéž činil autor ve své svědomí Odysseů. Pro to i pro svěžest, kultivovanost a melancholickou ironii, s níž svoji epistolu pokolení vnuků napsal, stojí za to přečíst si tuto knihu, která byla již přeložena do devíti jazyků.

E. Stehlíková

Poděkování

Jménem Katedry věd o antickém starověku na FFUK děkuji všem členům JKFF za pochopení, s nímž reagovali na prosbu katedry o pomoc při obstarávání učebnic pro vyučování řečtiny na naší fakultě. Děkujeme zvláště srdečně všem, kdo na náš dopis, ať už ústně nebo písemně, odpověděli, a těm, kteří nám mohli hledané učebnice poslat.

Ve Vašich dopisech jsme obdrželi také řadu nabídek jiných učebních pomůcek, zvláště slovníků a komentovaných textů. Děkujeme za ně a povzbuzeni touto laskavostí připojujeme seznam publikací, které knihovna katedry hledá a které je ochotna odkoupit prostřednictvím antikvariátu v Praze 1, Skořepka 2.

Dr. Jan Pečírka

Hledané publikace

- Kamil Fürst, Cvičebnice jazyka řeckého pro V. a VI. třídu gymnasií
(jakékoliv vydání)
- Fr. Lepař, Homérovský (i Nehomérovský) slovník řecko-český
- Ferd. Hoffmeister, Ilias i Odysseia (komentované vydání)
- Ferd. Hoffmeister, Výbor ze spisů Xenofontových
- V. Steinmann — J. Říha, Výbor ze spisů Xenofontových
- J. Říha, Výbor z Herodota
- J. Říha, Vybrané části z dialogů Platonových
- J. Sedláček, Platónos Apología Sókratūs
- Ferd. Stiebitz, Výbor z řecké lyriky
- A. Skřivan, Slovník k Caesarovým Pamětem o válce galské i občanské
- R. Schenk, C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico, poznámky
i slovník
- J. Brant, Výbor k Ovidiovi (komentovaný)
- Fr. Novotný, Výbor z řečí Demosthenových
- J. Ludvíkovský, Cicero. Ukázky z jeho spisů rhétorických a filosofických
(s poznámkami)
- J. Ludvíkovský, Řeči proti Katilinovi I. a IV. (s poznámkami)
- J. Ludvíkovský, Cicero. Výbor z jeho řečí (s poznámkami)
- B. Ryba, Catilinae coniuratio (komentované)

500 let Academie Istropolitany

V letošním roce vzpomínáme pětisetletého výročí založení Academie Istropolitany, první vysoké školy na území Slovenska. K oslavě tohoto výročí uspořádal Historický ústav SAV ve dnech 13.—16. prosince 1965 ve Smolenicích konferenci na téma „Humanistická vzdelanosť a renesancia na Slovensku v XV.—XVI. storočí“. Mimo vědecké pracovníky ze Slovenska a českých zemí se jí zúčastnili badatelé maďarští, polští a němečtí. Na pořadu konference, promyšleně sestavený, byly zařazeny jednak referáty o otázkách, souvisejících s historií Istropolitany, jednak přednášky s širší tematikou, týkající se např. dějin slovenského školství a styků slovenských studentů s pražskou, vídeňskou a krakovskou univerzitou, kulturních a hospodářských dějin Bratislavy apod. Pozornost byla věnována i otázkám šíření humanismu a renesance na Slovensku, vývoji slovenské literatury v tomto období, rozšíření některých literárních druhů, dějinám slovenského divadla i jednotlivým postavám slovenské literatury (např. Vavřinci Benediktovi, Janu Jeseniovi, Petru Fradeliovi, Janu Sambucovi). Nebyla opomenuta ani historie slovenských knihoven a dějiny knihtisku. Účastníci zdařilé konference měli tak možnost získat ucelený přehled o kulturním dění na Slovensku v uvedeném období a načerpat cenné podněty pro svou další práci. Širšímu okruhu zájemců bude umožněno seznámit se se zněním referátů ve zvláštním sborníku, jehož vydání Historický ústav SAV chystá.

-dm-

**ENCHIRIDION RENATAE POESIS
IN BOHEMIA ET MORAVIA CULTAE
RUKOVĚŤ HUMANISTICKÉHO BÁSNICTVÍ
V ČECHÁCH A NA MORAVĚ**

První svazek (písmena A—C, 532 stran, 16 příloh na křídě, váz. Kčs 86,—) vyšel v Nakladatelství ČSAV (Praha 2, Vodičkova 40). Druhý svazek (Č—J) vyjde ještě tento rok. Ostatní tři svazky (K—Z) vyjdou během pěti let.

Rukověť má podat důkladné poučení o našich latinsky píšících humanistech a o jejich literární tvorbě, ať je dochována rukopisně nebo tiskem. Rukověť má význam především pro literární bádání, pro historii v celostátním i regionálním měřítku a pro dějiny university i nižšího školství. Zabývá se vztahy našich humanistů k cizině a působením cizinců na našem území. Podává doklady o kulturním rozmachu českých a moravských měst v období humanismu a sleduje působení antiky na českou kulturu.

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

Vydává pro členy JKF z pověření výboru JKF prof. dr. Ladislav Varcl

Redakční tajemnice: dr. A. Vidmanová

Uzávěrka tohoto čísla byla [REDAKCE] 31. října 1965

Jednotlivá čísla je možno zakoupit po 5 Kčs, bibliografické číslo po 8 Kčs

Obálku navrhl J. Krouz

Vytiskly Novinářské závody Mír, n. p., závod 1, Praha

A-12*61121
